

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

KUUROUDEN KÄSITTELYN TYÖKALUT ÄÄNISUUNNITTELUSSA

Kuulevan äänisuunnittelijan näkökulma kuurouteen

Atte Olsonen

Opinnäytetyö
Elokuu 2018
Elokuvan ja television koulutusohjelma
Äänisuunnittelu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Elokuvan ja television koulutusohjelma
Äänisuunnittelu

OLSONEN, ATTE:

Kuurouden käsittelyn työkalut äänisuunnittelussa
Kuulevan äänisuunnittelijan näkökulma kuurouteen

Opinnäytetyö 54 sivua, joista liitteitä 8 sivua
Elokuu 2018

Tässä opinnäytetyössä on tutkittu, millä äänikerronnallisilla keinoilla kuurouden vaikeasti hahmotettavaa luonnetta voi selventää kuuleville. Opinnäytteen on tarkoitus kertoa kahden käytännöllisen case-esimerkin kautta, minkälaisia haasteita ja mahdollisuuksia kuurouden tutkiminen ääni-ilmaisun kautta sisältää.

Lähdemateriaalina käytettiin kirjoja, tutkimuksia, haastatteluita, luentoja, elokuvia ja näyttämötaideteoksia. Teoriapohja rakentuu kahden vammaistutkimuksen piirissä tehdyn tutkimuksen varaan. Käytännön tason tietopohja käsittää työn taustoituksen osalta kuurojen kirjoittamaa kirjallisuutta ja Kuurojen Liiton työntekijöiden haastatteluja. Taiteellisen ilmaisun osalta aineisto rakentuu pääosin kuuroudesta kertovien audiovisuaalisten töiden ja opinnäytteen case-esimerkkinä toimivien teosten varaan. Case-esimerkeissä kehitettyjen äänikerronnallisten ilmaisutapojen onnistumista arvioidaan katsojahaastatteluiden avulla.

Kuurojen liiton varainhankintavideona tehty case-esimerkki *Aunen lahja* kuvasi kuuron päähenkilön sosiaalista ulkopuolisuutta uudessa hoitokodissa. Äänisuunnittelu tuki tarinan näkökulmaa alleviivaamalla kielen ja kommunikaation keskeistä asemaa sosiaalisissa tilanteissa. Case-esimerkki *Sphere* kertoi kuuroutuvan päähenkilön, nuoren lapsen tarinan. Päähenkilö oppii tarinan aikana hyväksymään äänien katoamisen ja luomaan uusia ääniympäristöjä ääniä kuvailevan puhutun, onomatopoeettisen kielen avulla.

Tutkimuksen lopputuloksena oli, että äänikerronnallisilla työkaluilla on mahdollista tehdä mielenkiintoisia havaintoja kuuroudesta. On kuitenkin aiheellista kysyä, mikä on näiden havaintojen yhteys todelliseen maailmaan.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Media
(Film and Television) Sound Design

OLSONEN, ATTE:
Researching Deafness With the Tools of Sound Design
A Hearing Sound Designer's Take

Bachelor's thesis 54 pages, appendices 8 pages
August 2018

This thesis is a research in possible approaches to describe the hard-to-grasp characteristics of deafness by means of sound design. Two case examples are discussed (in this thesis) to show the prospects and challenges this subject involves.

The source material consists of literature, interviews, lectures, films and scene art pieces. Two researches in the field of Disability Study form the foundation for the theoretical argumentation of the thesis. The more practical knowledge base is built on literature written by deaf persons and interviews of workers of the Finnish Deaf's Association. The artistic part consists of film, video, performance art pieces and the two case examples. The case examples are evaluated through interviews done with the audiences of the productions.

The case example *Aunen lahja*, a fund-raising video made for the Deaf's Association describes the main character's social isolation in her new care home. The sound design supports the storytelling by highlighting the crucial characteristics of communication and language. The case example *Sphere* portrays the story of a soon-to-be deaf child. The child learns to accept the inevitable deafness and learns to re-create the lost soundscapes by the use of sound-describing, onomatopoeic language.

The results of this study indicate that it is quite possible to reach interesting observations about deafness with aural narratives. However, the degree of how connected they are to the actual world requires future research.

Key words: deafness, sound design, theatre, onomatopoeics

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	7
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSMENETELMÄT ...	9
2.1	Kuurous ja kokemukset kuulevasta maailmasta	9
2.2	Case-esimerkit	10
2.3	Katsojahaastattelut.....	11
3	KUUROUS ÄÄNIKERRONNASSA	13
3.1	Kulttuurisen yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden näkökulmat.....	13
3.2	Kuurouden äänikerronnallinen kuvaus ja kuvailutulkkauksen tarjoamat mahdollisuudet elokuvassa Babel.....	14
3.3	Viittomat ja ADR televisiosarjassa Frans ja eläinystävät.....	16
3.4	Kuuron näkökulman välittäminen kuuleville Palvelu viittomakiellä - videossa	17
3.5	Äänen kokeminen ja visualisointi teatterituotannossa Näktergalen	18
3.6	Eri tapoja lähestyä kuuroutta äänikerronnallisesti	20
4	ÄÄNISUUNNITTELUKELLISET RATKAISUT CASE-ESIMERKEISSÄ AUNEN LAHJA JA SPHERE	22
4.1	Aunen lahja.....	22
4.1.1	Varainhankintavideon tarina.....	22
4.1.2	Kerronnallisen ongelman ja mahdollisten ratkaisutapojen esittely	23
4.1.3	Äänikerronnallisen ratkaisun valinta	24
4.2	Sphere	25
4.2.1	Inspiraatiomateriaalia sourcing-menetelmällä	25
4.2.2	Konkretian tavoittelu	27
4.2.3	Äänisuunnittelulliset ratkaisut	29
4.2.4	Lopputulos	30
4.3	Päätelmät Case-esimerkeistä	31
5	KATSOJAKOKEMUKSET	33
5.1	Haastatteluiden käyttö katsojakokemusten selvittämisessä.....	33
5.2	Katsojakokemukset: Aunen lahja	33
5.2.1	Teeman ja sanoman hahmottuminen	34
5.2.2	Äänisuunnittelulliset ratkaisut	35
5.3	Katsojakokemukset: Sphere	36
5.3.1	Kuunnelma-tyylinen kerronta ja katsojan asema.....	36
5.3.2	Kerronnan käänne	37
5.3.3	Onomatopoetiikan ajatuksen vaikeaselkoisuus ja vaihtoehtoiset tulkintatavat	38

6 POHDINTA	41
LÄHTEET.....	44
LIITTEET	47
Liite 1. Aunen lahja, käsikirjoitus.....	47
Liite 2. Aunen lahja, kuvakäsikirjoitus.....	50
Liite 3. Aunen lahja & Sphere – haastattelukysymykset ja aineistokuvaus	54

ERITYISSANASTO

ADR	Elokuvaan tai videoon jälkikäteen (ei kuvauspaikalla) äänitetty dialogiraita
Ambiensi	Elokuvan äänikerronnassa käytettävä äänilavaste
Binauraalinen ääni	Kuulokekuuntelua varten spesifisti suunniteltu, usein keinopäällä äänitetty ääni
Foley	Elokuvaan jälkikäteen, synkronissa pyörivän kuvan kanssa äänitetty ääni
Granulointi	Useiden pienten äänipartikkeleiden käsittelytapa, jossa partikkelit hajautetaan ympäri äänikuvaa niin tilassa, ajassa kuin sävelkorkeudessa
Huulio	Viittomakielen keskeinen kieliopillinen osa, joka käsittää viittojan suun liikkeit (engl. mouthing)
Irto	Kuvauspaikalla, kuvaustilanteen ulkopuolelta äänitetty ääniaine
Room tone	Elokuvaäänikerronnassa käytetty huonetilan ääniambiensi
Sourcing	Ideointimenetelmä jonka keskiössä on uuden inspiroivan materiaalin kerääminen
Valkoinen kohina	Ääntä jossa taajuuskaistan kaikille taajuuksille jaetaan yhtä paljon äänienergiaa
Walla	Elokuvan äänikerrontaan erikseen äänitetty ihmisryhmän ääntely

1 JOHDANTO

Minkälaista on elämä ilman ääntä? Mihin arjen osa-alueisiin äänettömyys vaikuttaa? Onko kuuroudessa varsinaisesti edes kyse äänen poissaolosta?

Syksyllä 2016 olin ensi kertaa kosketuksissa kuurojen yhteisön kanssa. Tein tällöin äänen teknisen toteutuksen kansainvälisen kuurojen päivän huipentavaan Kuurojen liiton live-verkkolähetykseen *Verkkobileet 2016*. Tuotannon aikana huomasin seuraavani kaikkea ympärilläni tapahtuvaa kyltymättömällä uteliaisuudella. Toiminta TV-studiossa tapahtui tavallisen arkisella tavalla, suurin osa toiminnasta oli minulle entuudestaan tuttua. Sen sijaan tapa, jolla tämä toiminta tehtiin, poikkesi kaikesta aiemmin kokemastani. Kaikkea ympärillä tapahtuvaa leimasi se, että toiminta tapahtui ilman, että ääntä olisi millään tavalla käytetty toiminnan osana.

Tästä kohtaamisesta lähtien minua on kiehtonut kuurojen ja kuulevien maailmojen rajat ja näiden erot. Nämä erot tuntuvat pieniltä, mutta käsittääkseni ne ovat kahlittu syvälle arkisen kanssakäymisen ja havainnoinnin tapoihin. Käsitykseni on, että jos jonkin tällaisen pienen eron asettaa jonkin elämän tai yhteisön kasvun juureen, päädymme jossain vaiheessa tilanteeseen, jossa toisesta, tässä tapauksessa kuulevasta ryhmästä käsin, on vaikeaa ymmärtää, minkälaista on kuuro elämä. Keskeinen opinnäytetyön teema onkin työprosessin läpi kantanut voimattomuuden tunne tämän perustavanlaatuisen kysymyksen ja sen ymmärtämisen äärellä.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on tutkia kuuron ja kuulevan maailman välisiä rajamaita. Opinnäytetyön tavoite on löytää näiden kysymysten tutkimisen kautta taiteellisen ääni-ilmaisun työkaluja, joilla kuuroutta voisi kuvailla kuuleville. Opinnäytteen kohderyhmä on vaihtoehtoisista ilmaisutavoista kiinnostuneet äänisuunnittelijat ja kuurouden luonnetta pohtivat kuulevat.

Opinnäytteen luonne on pääasiassa tutkiva. Opinnäytteen aihetta tarkastellaan kuuroista kertovan, ensisijaisesti kuulevalle yleisölle suunnattujen TV-, elokuva- ja näyttämötaidetuotantojen kautta. Opinnäyte tutkii kuuroutta äänisuunnittelijan näkökulmasta ja nostaa esille konkreettisina case-esimerkkeinä varainhankintavideo *Aunen lahja* ja teatteriesityksen *Sphere*. Aiheen käsittelystä on rajattu pois kuuroille

tehtävä äänisuunnittelu, vaikka se onkin huomioitu omana ilmaisun muotonaan tutkimusta taustoittavassa luvussa kolme.

Opinnäytteen tietopohja rakentuu Kuurojen liiton toimintaa, kuurojen elämää ja historiaa käsittelevien haastatteluiden lisäksi kuuroista ja viittomakielestä kertovan kirjallisuuden, teatterin ja elokuvan varaan. Teoreettiselta puolelta opinnäyte rakentuu pääasiassa kahden vammaistutkimuksen piirissä tehdyn tutkimusten varaan. Toinen näistä, Minna Luukkaisen (2008) väitöskirja *Viitotut elämät*, valottaa suomalaisen kuurojen ja kuulevan yhteisön välisiä suhteita ja niiden kipukohtia. Käytän argumentointini pohjana myös intersektionaalisesta feministisestä tutkimuksesta vahvasti inspiroitunutta Marjo-Riitta Reinikaisen (2007) väitöskirjaa *Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit*, joka pyrkii kyseenalaistamaan vallitsevaa yksilökeskeistä käsitystä vammaisuudesta.

Luvussa kaksi taustoitan opinnäytetyön aihepiiriä ja teoriapohjaa. Tämän jälkeen esittelen neljän eri teoksen äänikerronnalliset tavat kertoa kuuroudesta luvussa kolme. Luvussa neljä keskityn case-esimerkkien, omien taiteellisten produktioitten tekoprosessien ja näissä ilmenneiden pulmien esittelyyn. Produktioiden tekovaiheessa tapahtuneen taiteellisen tutkimustyön tuloksia arvioin haastatteluiden avulla katsojakokemuksia käsittelevässä luvussa viisi. Lopuksi vedän yhteen opinnäytteen keskeiset tulokset ja mahdolliset kehitysehdotukset luvussa kuusi.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen kuurojen yhteisön taustaa ja sen suhdetta muuhun, kuulevaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Tarkastelen kuurojen yhteisön tilannetta myös vammaistutkimuksen tarjoamasta teoreettisesta näkökulmasta. Tämän jälkeen esittelen opinnäytetyön keskeisenä osana toimivien produktioiden taustoja, jotka muodostavat opinnäytetyön case-study –tyylisen, käytännön tason tutkimuksen. Lopuksi esittelen opinnäytteen tutkimusta varten tehtyjen haastatteluiden taustat, haastattelumetodit ja kysymyksen asettelun rajaukset.

2.1 Kuurous ja kokemukset kuulevasta maailmasta

Kuurojen yhteisö määrittelee itsensä kieli- ja kulttuurivähemmistöksi. Suomessa on arvioitu olevan noin 4000-5000 kuuroa. Suomenkielistä viittomakieltä käyttää yhteensä noin 10 000-14 000 henkilöä. Tämän lisäksi Suomessa on noin 500 ruotsinkielisen viittomakielen äidinkielekseen ilmoittanut henkilöä (Kuurojen Liitto, 2018). Kuurot itse kokevat kuurouden olevan pelkän lääketieteellisen diagnoosin sijaan sosiaalinen kysymys, jota määrittää oma osallisuus kuurojen yhteisössä (Stenros 2008, 86). Viittomakielisen yhteisön määrittely ensisijaisesti kieli- ja kulttuurivähemmistöksi kuvaa osuvasti sitä, miten yhteisö kokee olevansa kulttuurillisesti eriytynyt niin valtaväestöstä (Wright 1969, 80—81) kuin myös muusta vammaiskulttuurista (Salmi & Laakso 2005, 396). Sen sijaan kuurojen yhteisö on hyvin tiivis ja kansainvälinen. Yhteiset tavat ja kokemukset elämästä kuulevien maailmassa yhdistävät tehokkaasti eri maiden kuurojen yhteisöjä. (Sacks 1992, 190; Karjalainen 2014, 7).

Päivittäisessä arjessaan monet kuurot kokevat olevansa eriarvoisessa asemassa kuulevien kanssa. Yleistä on esimerkiksi, että kuulevat pitävät kuuroja älyllisesti poikkeavina (Luukkainen 2008, 200). Eriarvoisuuden tunteessa on kyse kokonaisvaltaisesta kokemuksesta, joka ulottuu kuurojen hyväntahtoisten, mutta alentavan aliarvioimisen (Keller 1957, 157) kautta sosiaaliin tilanteisiin, joissa kuuron sijaan kuuleva henkilö kohtaakin kuuron tulkin (Luukkainen 2008, 201) tai jossa henkilön kuurouden katsotaan kategorisesti tekevän hänet sopimattomaksi esimerkiksi koululaitokseen tai työpaikkaan (Vivolin-Karen, haastattelu 9.5.2018).

Kuuroihin kohdistuvat ennakkoluulot ovat räikeässä ristiriidassa kuurojen oman minäkäsityksen kanssa. Siinä missä nuoret kuurot kokevat olevansa tavallisia ihmisiä joiden ero valtaväestöön on lähinnä käytettyyn kieleen liittyvä, määrittelevät kuulevat usein kuuroja ainoastaan heidän alentuneen tai puuttuvan kuulon kautta. (Luukkainen 2008, 200—201.)

Teoreettisemmalla tasolla vammaistutkimuksessa on myös esitetty vaihtoehtoisia näkökulmia perinteiselle, yksilökeskeiselle vammaisuuden mallille. Yksilökeskeisessä vammaismallissa vammaisuus nähdään yksilön ominaisuutena. Vammaista henkilöä pyritään kuntouttamaan mahdollisuuksien mukaan ja tarjoamaan palveluita, joiden avulla vammaisen voisi osallistua yhteiskunnan toimintaan. Yhteiskunnallisessa vammaisuuden mallissa vamma ja vammaisuus erotetaan käsitteinä niin, ettei vammaisuus enää ole vammasta aiheutuva asiantila. Vammaisuuden aiheuttaa yhteiskunta, joka on toimintamuodoissaan kykenemätön pitämään vammautuneen osana yhteiskuntaa. (Reinikainen 2007, 29.)

Yhteiskunnallisen vammaisuuden mallin argumentit kommentoivat ensisijaisesti konventionaalista vammaistutkimusta (Reinikainen 2007, 12). Ne ovat kuitenkin sovellettavissa myös yleiseen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen keskusteluun ja jossain määrin myös käytännön tason toimintaan. Esimerkkinä tästä toimii Kuurojen Liiton työ, jolla se pyrkii vaikuttamaan yhteiskunnassa ilmeneviin asenteisiin ja ennakkoluuluihin (Vanhatupa, haastattelu 9.5.2018). Tämän opinnäytetyön kannalta erityisen kiinnostavaa on Kuurojen Liiton tuottama mediasisältö, jolla tätä työtä pyritään tekemään. Tämä mediasisältö käsittää keskeisen osan tämän opinnäytteen tutkimusmateriaalista.

2.2 Case-esimerkit

Tämän opinnäytteen tutkimustyön keskiössä ovat kaksi case-esimerkkiä, kuurouden luonnetta tutkivat varainkeruuvideo *Aunen lahja* ja teatteriesitys *Sphere*. Syventyminen kuuroutta käsittelevien produktioiden tekoprosesseihin avaa näkökulman niihin taiteellisiin ja äänisuunnittelullisiin pulmiin ja niiden ratkaisuihin, joilla pyrimme tekemään kuuroutta kuuleville.

Kuurojen liitolle jouluksi 2016 valmistettu varainkeruuvideo *Aunen lahja* kuvaa kuuron Aunen vaikeuksia kohdata kanssa-ihmisiä uudessa hoitokodissaan. Verkkomarkkinointiin tarkoitettun videon äänisuunnittelun suunnitteluprosessissa näyttäytyy kaksi selkeää, toisistaan erottuvaa tapaa kertoa katsojalle Aunen tilanteesta: faktinen- ja subjektiivinen äänikerronta. Tarkastelen molempien ratkaisutapojen vahvuuksia ja heikkouksia ja kerron, minkälaiseksi kokonaisuudeksi lopputulos muodostui.

Berliinissä yhdessä esitystaideryhmä *dove company*n kanssa tuotettu teatteriesitys *Sphere* lähestyy kuuroutta astetta laajemmasta lähtökohdasta. Halusimme kirjoittaa ja tuottaa kuuroudesta kertovan esityksen kolmen kuulevan teatterintekijän voimin. Avaan prosessityöskentelynä toteutetun esityksen tekoprosessia ja kerron prosessin aikana kohtaamistamme havainnoista ja haasteista.

2.3 Katsojahaastattelut

Case-esimerkkeinä toimivien produktioiden tekoprosessit avaavat kuurouden käsittelyn eri näkökulmia omasta, kuurouteen vasta tutustuneen äänisuunnittelijan, näkökulmasta. Katsojahaastattelut laajentavat tätä näkökulmaa ja auttavat selvittämään, miten näiden tekoprosessien lopputulokset näyttäytyvät valmiiden produktioiden katsojille. Haastattelujen auttavat arvioimaan, onko produktioiden tavoitteet toteutuneet, siinä määrin missä produktioille on asetettu selkeitä tavoitteita.

Haastattelumenetelmänä käytin kevyesti ohjattua vapaamuotoista keskustelua. Näin pystyin tarkastelemaan laajemmin moninaisia katsojakokemuksia ja antamaan tilaa katsojien erilaisille reaktioille ja tulkinnoille. Haastattelujen määrä on viisi tai kuusi per produktio. Matalalla otannalla pystyisin keskittymään kvalitatiivisesti haastateltujen katsojakokemuksiin ja tarvittaessa nostamaan yksittäisen katsojan kokemuksen tarkemmin tarkasteltavaksi. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 95.)

Haastattelut tehtiin produktion nähneiden katsojien kanssa mahdollisimman pian katselukokemuksen jälkeen. *Aunen lahja* -videon tapauksessa näytin videon haastateltaville ja haastattelu tehtiin välittömästi tämän jälkeen. *Sphere*-esityksen

kohdalla aikataulu oli vapaampi. Haastattelut valikoituivat maantieteellisistä ja kielellisistä rajoituksista johtuen harvalukuisesta joukosta: *Aunen lahja* -videon katsojiksi valikoitui Haagin harvalukuisen suomenkielisen yhteisön edustajia ja *Spheren* katsojiksi esityksen Berliinissä nähneiden saksan kieltä ymmärtävät ja sujuvasti suomen tai englannin kieltä puhuvat katsojat. Haastattelut toteutuivat kahdenkeskeisenä keskusteluna, jonka keskiössä oli katsojan kokemus ja tulkinta teosten teemoista. Käsittelen haastatteluja erikseen opinnäytteen luvussa viisi, haastattelukysymykset löytyvät liitteestä 3.

3 KUUROUS ÄÄNIKERRONNASSA

Tässä luvussa tarkastelen neljän esimerkkitapauksen avulla, millä tavoin kuuroutta on kuvattu elokuva-, video- ja teatteriproduktioiden äänikerronnassa. Esittelen kuitenkin ensin YK:n ihmisoikeusjulistuksesta johdetun toimintatavan, joka pyrkii mullistamaan saavutettavuuden käytännöt kulttuurituotannoissa. Erittelen tämän jälkeen pääpiirteittäin valittujen esimerkkiteosten tarinaa ja sen, miten äänikerronta tukee tätä. Tämän lisäksi kuvailen osassa teosesittelyistä työn tekoprosessin taustaa siltä osin kuin koen, että tämä on vaikuttanut kuurouden huomioonottamiseen teoksen äänikerronnassa.

3.1 Kulttuurisen yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden näkökulmat

YK:n ihmisoikeusjulistuksen (1957) 27. artiklan ensimmäisen kohdan mukaan kaikilla ihmisillä on yhdenvertainen oikeus osallistua yhteisönsä ja yhteiskuntansa kulttuurilliseen elämään. Tästä artiklasta on johdettavissa yksilömallin kaltainen ajatus saavutettavuudesta (eng. accessibility), jossa liikunta- sekä aistirajoitteisille järjestetään mahdollisuus osallistua muun muassa erilaisiin kulttuuritapahtumiin. Käytännössä tämä tapahtuu useimmiten tavalla tai toisella rajoitteisesti (Karjalainen, haastateltu 16.5.2018). Saavutettavuuden laajempi huomioonotto jo kulttuuriteoksen tekovaiheessa luo kuitenkin mahdollisuuksia laajentaa tätä suppeaa näkökulmaa, myös ääni-ilmaisun keinoin. (Greco 2016.)

Paradoksaaliselta kuulostava kuurojen erityistarpeiden huomioiminen produktioiden äänisuunnittelussa on luonut mielenkiintoisia ilmaisullisia ratkaisuja: Ääntä voidaan esimerkiksi visualisoida niin video- kuin valosuunnittelun kautta. Toinen lähestymistapa on käyttää tuntoaistia kuulokokemuksen välittäjänä: kuurolle sinfoniaorkesterin katsojalle annettu, käsissä pidettävä täysi ilmapallo värähtelee herkästi siihen osuvien ääniaaltojen tuottaman ilmanpainenvaihtelun vuoksi. Samoin katsomon alle asennettu kaiutin voi antaa tuntoaistin kautta tarkemman kokemuksen siitä, mitä esityksen kuulokuvassa tapahtuu. Muita esimerkkejä kuurojen huomioonottamisesta ovat viittomien käyttäminen ja niiden selkeästi näyttäminen näkökentässä ja elokuvan kuvakerrontaan suunniteltu äänikuvaa kuvaileva tekstitys. (Greco 2016.)

Tarkastelen tässä luvussa tarkemmin neljää esimerkkitapausta jotka tavalla tai toisella kuvailevat kuuroutta. Elokuvasa *Babel* (2006) seuraamme kuuron tytön elämän äänikerronnallista kuvausta. *Frans ja eläinystävät* (2018) tv-sarjassa toteutuu viittomakielen, puhutun kielen ja perinteisen äänikerronnan yhteiselo samassa kertomuksessa. *Palvelu viittomakielellä* (2018) videossa äänikerronta kuvaa kuuron potilaan subjektiivista kokemusta palvelutilanteesta. *Näktergalen* (2016) on teatteriesitys, joka on alusta alkaen suunniteltu sekä kuuroille, että kuuleville katsojille.

3.2 Kuurouden äänikerronnallinen kuvaus ja kuvailutulkkauksen tarjoamat mahdollisuudet elokuvassa *Babel*

Babel on Alejandro González Iñárritun vuonna 2006 ohjaama elokuva joka kuvaa neljän eri puolilla maailmaa asuvan perheen kohtaloiden yhteen nivoutumista. Elokuva ammentaa inspiraationsa Babelin tornin legendasta. Se kertoo eri kulttuureista tulevia ihmisiä, eroavaisuuksista huolimatta, yhdistävistä tekijöistä. (Iñárritun 2007.)

Tokyossa tapahtuva elokuvan neljäs päätarina poikkeaa tarinan keskeisen teeman, kommunikaation katkosten ja haasteiden, käsittelytavoissa voimakkaasti. Muissa tarinoissa ennakkoluulot, ymmärtämättömyys ja ajattelemattomuus luovat hahmojen välille kommunikaation kuiluja. Tokyossa asuva teini-ikäisen Janen (kuva 1) tarina sen sijaan kertoo kuuron tytön aktiivisista pyrkimyksistä löytää yhteys ympäröivään maailmaan.

KUVA 1. Jane (Claudine Acs) huumetripillä (Anonymous Content, Zeta Films, Central Films, Media Rights Capital 2006)

Elokuvan äänisuunnittelu koostuu pääosin perinteisestä, kuvassa näkyvää toimintaa ja sen ympäristöä kuvittavasta äänikerronnasta (Aare, 2009 131-132). Mielenkiintoisen poikkeuksen tästä tekevät kohtaukset, joissa kuvataan kuuron Janen näkökulmaa. Elokuvassa on neljä kohtausta, joissa Janen kertomusta tuetaan hänen kuuroutensa äänikerronnallisella kuvailulla. Kerronnallisen metodin käyttö aloitetaan hienovaraisesti: Janen pyrkimykset löytää hyväksyntää on ensimmäistä kertaa torjuttu ja Jane kulkee ajatuksissaan läpi Tokyon kiireisen keskustan. Hienovarainen äänisuunnittelu kuitenkin myötäilee huomaamattomasti edeltäneen kohtauksen hiljaista äänimaailmaa ambient-musiikin muodossa eikä tuo ollenkaan pinnalle ympäristön ääniä ja kaupungin liikenteen hälinää.

Tämä äänikerronnalla toteutettu kontrasti toistuu Janen tarinan kerronnassa. Ristiriitaa kuvan ja äänisuunnittelun välillä kasvatetaan kohti Janen tarinan loppupuolta, jossa hän päätyy huumetripin aikana paikalliseen yökerhoon. Janen eristäytymisen äänikerronta viedään äärimmäiseen huippuunsa tässä kohtauksessa, kun hänen ainoa ystävänsä unohtaa hänet. Yökerhon tapahtumia kuvataan vuoroin laajemmalla kuvalla, vuoroin Janen näkökulman kautta. Laajassa kuvassa klubimusiikki kuuluu puhtaana. Janen näkökulmaan leikatessa kovalla soinut musiikki leikataan äkisti pois ja äänessä kuuluu vain hiljaista valkoista kohinaa samaan aikaan kun katsoja näkee vain vilkkuvat valot ja ympärillä tanssivat nuoret. Huomionarvoista on toki, että kuurot pystyvät fyysisesti

tuntemaan matalat taajuudet kehossaan. Näin ollen Jane voisi tuntea klubimusiikin basson rytmin, tätä ei kuitenkaan käytetty äänikerronnallisena ratkaisuna.

Saavutettavuuden näkökulmasta elokuvaan on toteutettu yleisen käytännön mukaisesti tekstitys, jossa äänikerronnassa tapahtuvat muutokset on selostettu muun tekstityksen lomassa kuuroille (engl. closed captioning). Elokvassa olisi kuitenkin ollut mahdollista näyttää viittomakieli selkeämmin kuvassa, jolloin Japanin viittomakieltä osaavat voisivat seurata omaa kieltänsä suoraan viitottuna, tekstityksen sijaan.

3.3 Viittomat ja ADR televisiosarjassa Frans ja eläinystävät

Yleisradion ja Kuurojen liiton yhteistuotannossa *Frans ja eläinystävät* (2018) viittomakielinen Frans tutustuu isänsä kanssa maatilalla eläimiin (kuva 2). Suunnittelimme ja äänitimme kahdeksanosaisen tv-sarjan äänet yhdessä kollegani Samuli Ala-Lahden kanssa. Produktion tarkoituksena oli luoda lastenohjelma, jota kuulevat ja kuurot lapset voisivat seurata vaivattomasti yhdessä (Vivolin-Karen, haastattelu 9.5.2018).

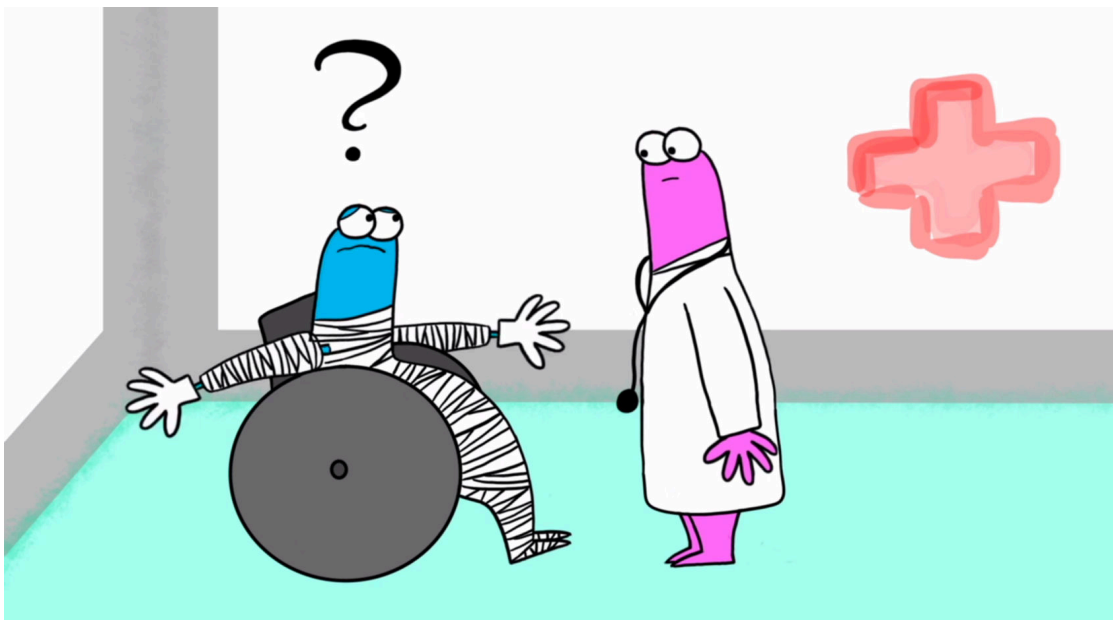
KUVA 2. Isä ja Frans tutustuvat kanojen elämään (Viittomakielinen kirjasto 2018)

Koska kuvausten dialogi käytiin puhutun kielen sijaan viittomakielellä, jäi ääniosaston töiksi kuvatuun toimintaan ja ympäristön äänien tallentaminen. Viittomakieli käännettiin

puhutuksi ja jälkiäänitettiin ADR:nä. Näin puhuttu ja viittomakieli soljuu rinnakkain vaivattomasti, tarjoten saman tarinan kuuroille ja kuuleville.

3.4 Kuuron näkökulman välittäminen kuuleville *Palvelu viittomakiellä* -videossa

Kuurojen Liiton varainkeruuvideossa *Palvelu viittomakielellä* (2018) nimetön sininen kuuro hahmo joutuu liikenneonnettomuuteen. Sairaalaan päästyään hän kohtaa hämmentyneenä lääkärin (kuva 3) joka puhuu käsittämätöntä kieltä käsiään heiluttaen. Lääkäri syöttää kyselemättä siniselle hahmolle purkillisen lääkkeitä ja poistuu paikalta. Ruutuun nousee teksti: onko tämä reilua?

KUVA 3. Viittomakielinen sininen hahmo ja kuuleva lääkäri eivät löydä yhteistä kieltä (*Palvelu viittomakielellä* 2018)

Videon äänikerronta noudattaa pitkälti edellä esiteltyjen töiden linjaa, jossa äänikerronta kuvittaa videossa tapahtuvaa toimintaa ja sen ympäristön ääniä. Lääkärin puhuessa siniselle hahmolle, siirtyy kuvakerronta vastaamaan hahmon näkökulmaa. Tällöin lääkärin ääni katoaa miltei kokonaan pois, häidin tuskin kuultavissa olevaksi muminaiksi. Äänikerronta kuvailee subjektiivista kokemusta tilanteesta, jossa kuuro tai huonokuuloinen joutuu yllättävään palvelutilanteeseen ilman tulkkia.

Saavutettavuuden näkökulmasta kuurot joutuvat seuraamaan minuutin mittaista tarinaa ainoastaan yksinkertaisen kuvakerronnan varassa. Tätä selittää toisaalta se, että Kuurojen Liiton varainkeruuvideoiden kohdeyleisö on ensisijaisesti kuulevat ihmiset (Vanhatupa, haastattelu 28.5.18).

3.5 Äänen kokeminen ja visualisointi teatterituotannossa *Näktergalen*

Näktergalen (ensi-ilta 2.12.2016) on Svenska Teaternin ja Ursa Minorin yhteistuotantona tehty, H.C. Andersenin sadusta näyttämölle sovitettu teatteriesitys. *Näktergalen* (suom. satakieli) sadussa Kiinan Keisari saa kuulla, miten maailmalla huhutaan hänen kuninkaallisessa puutarhassaan asuvasta Satakielestä. Keisari päättää etsiä linnun ja tuoda tämän linnaansa. Linnassa Satakieli laulaa kauniisti, mutta tylsistyy pian vankeudessaan. Lintu lentää ulos vapauteen, kun siihen tarjoutuu tilaisuus. Viisi vuotta myöhemmin hovi suree kuolemansairasta Keisariaan. Kuolevan vuoteen viereen ilmestyy kuitenkin Satakieli, joka laulullaan valaa Keisariin elinvoimaa. Keisari lupaa linnulle kaiken mitä tämä haluaa, jos lintu suostuisi jäämään hänen luokseen. Satakieli kertoo saaneensa jo kaiken haluamansa laulaessaan ensi kertaa Keisarille – tämän kyyneleet. Sen sijaan lintu pyytää saavansa säilyttää vapautensa, johon Keisarin on helppo myöntyä. (Andersen 1993, 2 – 29.)

KUVA 4. *Näktergalen* (Ursa Minor 2016)

Viittomakieliseen teatteritaiteeseen erikoistuneen Ursa Minorin tuotannon lähtökohtana on ollut tehdä inklusiivista teatteria, jota niin suomenruotsalaista viittomakieltä puhuvat, kuin myös kuulevat voivat ongelmitta seurata. Formaatin kehittämisen lähtökohtainen motiivi on ollut kuurojen kokemukset esityksistä, jotka on ensisijaisesti tehty kuuleville. Kohtuullisin mukautuksin, tulkin välityksellä esityksen elementit välittyvät kuuroille, mutta tällöinkin tämä tapahtuu välittyneesti, toisen henkilön tulkinnan kautta. *Näktergalen* oli Ursa Minorin ensimmäinen produktio jossa kuuleva ja kuuro todellisuus yhdistyvät. Keskeisiä kysymyksiä produktion syntyprosessissa oli, miten nämä kaksi maailmaa liitettäisiin yhteen. Valmiita lähestymistapoja, metodeja ja tekniikoita ei tämän liitoksen tekemiseen ole entuudestaan varsinaisesti olemassa. (Karjalainen, haastattelu 16.5.2018.)

Esityksen lähtökohtainen tavoite tehdä teatteria tasavertaisesti kuuroille ja kuuleville teki äänen suunnitteluprosessista erityisen mielenkiintoisen. Esityksen ohjaajan Noora Karjalaisen (haastattelu 16.5.2018) mukaan äänikerrontaa lähdettiin toteuttamaan kolmen dogmin avulla:

- Esityksen äänien ja musiikin tulisi tuntua katsomossa niin, että kuurot katsojat pystyvät aistimaan sen.
- Esityksen äänet tulisi pystyä visualisoimaan tavalla tai toisella näyttämölle.
- Äänet tukisi ensisijaisesti lavalla viitottua kieltä. (Karjalainen, haastattelu 16.5.2018)

Äänikerronnallisesti esitys käytti monipuolisesti erilaisia ratkaisuja. Esityksen musiikki sävellettiin käyttämällä runsaasti matalia taajuuksia, jotka tuntuivat fyysisesti katsomossa asti. Tämän lisäksi ääni tuki aktiivisesti viitottua tarinaa. Esimerkiksi *Näktergalenin* ensi kertaa laskeutuessa kaukaa taivaalta näyttämölle, tuettiin viitottuja, etäältä saapuvan linnun siiveniskuja bassovoittoisella korostuksella. Näin vältettiin tavanomainen, näyttämökuvan kuvittamiseen pyrkivä äänen käyttö. Saapuvan linnun viittoma on tunnistettava, myös viittomakieltä ymmärtämättömille. (Karjalainen, haastattelu 16.5.2018.)

Toisenlaisia äänikerronnallisia ulottuvuuksia tutki kohta, jossa kuuro Näktergalen laulaa oman laulunsa. Kuuroille oman äänen käyttö on usein hyvin vahvasti latautunut kysymys. Oma ääni on juuri se, jolla kuulevat kommunikoivat ja se, jonka kontrollointi on kuuroille oman kuulokuvan puuttuessa lähes mahdotonta. Kohtauksen materiaali oli lähtöisin harjoituskauden mikrofonityöpajasta, jossa työryhmä tutki oman äänen, mikrofonin ja monipuolisten äänen prosessointitapojen käyttömahdollisuuksia. Kohtauksessa käytettiin myös lauluäänen visualisointia. Katosta roikkuva hehkulamppu välkehti lauluäänen tahtiin luoden laulusta myös visuaalisesti elävän elementin. (Karjalainen, haastattelu 16.5.2018.)

Viittoma- ja puhuttu kieli elivät lopullisessa teoksessa kauniisti rinnakkain. Sen sijaan, että esityksessä olisi käytetty viittomakielen kääntäviä tulkkeja, käytettiin esityksessä paljon universaalisesti ymmärrettäviä viittomia. Toinen ratkaisu oli se, että viittomakielinen ja kuuleva näyttelijä referoivat toisiaan kysymysten muodossa. Toisinaan näyttelijät spiikkasivat näyttämöllä tapahtuvaa kerrontaa näyttämön sivusta, kertojan roolissa. (Karjalainen, haastattelu 16.5.2018.)

3.6 Eri tapoja lähestyä kuuroutta äänikerronnallisesti

Edellä käsittelemäni neljä esimerkkiä tuovat esille äänikerronnallisia tapoja kertoa kuuroista ja kuuroudesta kuuleville. *Frans ja eläinystävissä* kuuroutta ei äänisuunnittelullisesti varsinaisesti tuotu esiin, vaan viittomakielinen ja äänellinen kerronta tapahtuivat samanaikaisesti, toisistaan riippumatta. *Babel* ja *Palvelu viittomakielellä* pyrkivät antamaan kuuleville kokemus siitä, miten kuuro kokee maailmamme. Nämä kaksi voidaan erottaa toisistaan niin, että *Palvelu viittomakielellä* mallintaa heikkokuuloisen varsinaista kokemusta. *Babel* taas kertoo hienovaraisemmin kuuron sosiaalisesta eristyksestä ympäröivästä maailmasta. *Näktergalen*-esitys puolestaan pyrki aktiivisesti kuljettamaan puhuttua ja viittomakielistä tarinaa, ei ainoastaan rinnakkain, vaan lomittain. Tällöin äänikerronta tuki usein ensisijaisesti viittomakielistä tarinankerrontaa ja sen universaalia ymmärrettävyyttä.

Viittomakielisen ja äänellisen kerronnan samanaikaisuus, kuurouden kokemuksellinen välittäminen katsojalle ja viittomakielisen kerronnan tukeminen äänikerronnan avulla

ovat tapoja, joilla äänisuunnittelua voi lähestyä mahdollisuuksineen ja haasteineen. Niitä voidaan tarkastella ja hyödyntää vaihtoehtoisina mutta myös rinnakkaisina äänikerronnan keinoina.

4 ÄÄNISUUNNITTELLISET RATKAISUT CASE-ESIMERKEISSÄ AUNEN LAHJA JA SPHERE

Tässä luvussa esittelen case-esimerkkeinä toimivien produktioiden *Aunen lahja* ja *Sphere* tuotannon puolta. Erittelen myös, miten olemme työryhmissä lähestyneet kuurouden luonnetta. *Aunen lahja* -videossa äänikerronta tukee tarinan sosiaalista eristymistä korostavaa puolta. *Spheressä* äänisuunnittelu lähestyy kuuroutta käsitteellisemmältä tasolta. Tarinassa kuuroutuvaa päähenkilöä ympäröivä äänimaisema korvautuu kielellisesti tuotetulla äänimaisemalla.

4.1 Aunen lahja

Kuurojen liiton tuottama, verkossa julkaistu varainhankintavideo *Aunen lahja* (Aunen Lahja, 2016) pyrkii antamaan kuulevalle katsojalle kokemuksen siitä, minkälaisia ovat kuurojen kokemat arkipäiväiset tilanteet pääosin kuulevista muodostuvassa yhteiskunnassa. Tavoitteena oli luoda kuva- ja äänikerronnan avulla samaistuttava tarina, johon videon kuuleva kohdeyleisö voisi mahdollisimman helposti samaistua. (Vanhatupa, haastattelu 9.5.2018.)

Sain työtehtäväkseni tehdä videon äänisuunnittelun näiden tavoitteiden pohjalta. Esittelen seuraavissa alaluvuissa varainhankintavideon tarinan, sen tavoitteita, kerronnallisia haasteita, ratkaisuja ja lopputuloksia.

4.1.1 Varainhankintavideon tarina

Kuurojen liiton verkkotuottaja Heli Vanhatuvan käsikirjoittaman ja ohjaaman videon tarina asettuu vanhainkodin joulunodotuksen keskelle. Käsikirjoitus löytyy kokonaisuudessaan liitteestä yksi.

Vanhainkotiin juuri muuttanut Aune istuu seurusteluhuoneessa muiden vanhusten kanssa (kuva 5). Keskustelu käy vilkkaana, mutta Aune ei kuurona voi osallistua keskusteluun. Pian hoitaja saapuu paikalle, puhuttelee vanhuksia ja ojentaa pajukorista jokaiselle omat

villasukat. Aune kyselee viittomalla keneltä nämä ovat, mutta kukaan ei kiinnitä häneen huomiota. Muut vanhukset jatkavat keskusteluaan, uusista sukista ilahtuneina. Pian Aunen luokse saapuu viittomakieltä puhuva hoitaja Heli. Heli kertoo Aunelle aloittaneensa työt vanhainkodissa vasta tänään ja pyytää Aunea tulemaan hänen kanssaan juuri alkaviin pikkujouluihin. Aune ja Heli lähtevät iloisina seurusteluhuoneesta.

KUVA 5. Vanhukset olohuoneessa (Kuurojen liitto 2016)

4.1.2 Kerronnallisen ongelman ja mahdollisten ratkaisutapojen esittely

Käsikirjoitukseen oli kirjoitettu runsaasti elementtejä joihin kuva- ja äänikerronta voisi tarttua tarinankerronnan tukemiseksi. Kuvakäsikirjoituksen (liite 2) keskeisessä asemassa oli huulio. Huulio on lähikuva puhuvien ihmisten huulista, joita kuurot usein seuraavat saadakseen vihiä siitä, mistä on puhe (Vanhatupa, haastateltu 9.5.2018). Äänikerronta oli käsikirjoituksessa huomioitu merkitsemällä ääneen puhutut repliikit huomautuksella, että nämä repliikit puhuttaisiin kuvaustilanteessa, mutta niitä ei välttämättä käytettäisi lopputuloksessa.

Käytyämme Vanhatuvan kanssa läpi äänikerronnan mahdollisuuksia, totesimme, että käytössämme on joitain vaihtoehtoisia ratkaisutapoja: Täydellinen hiljaisuus, äänikuvan epäselvyys ja konventionaalinen TV- ja elokuvaäänikerronnan tapainen kerronta. Täydellinen hiljaisuus kuvaisi kuuron faktista kokemusta tapahtuneesta. Samalla se voisi

kuitenkin olla muun, äänellisesti rikkaan verkkosisällön rinnalla, turhan haastava katsottava. Katsoja saattaisi jäädä ihmettelemään esimerkiksi onko hänen laitteessaan jokin vika kun ääntä ei kuulu. Tällöin suuri osa tarinasta jäisi katsojalta näkemättä huomion siirtyessä muualle. Hämmennys häiritsisi katselukokemusta ja täten tarinaan samaistumista.

Äänikuvan epäselvyydellä katsoja näkisi arkisen tilanteen kuin harson takaa. Voisimme kertoa tehokkaasti Aunen uuden elämäntilanteen ja siinä orientoitumisen sekavuudesta ja samalla kuuroille hyvin tavallisesta ja arkipäiväisestä sosiaalisen ulkopuolisuuden kokemuksesta.

Perinteisen TV- ja elokuvaäänisuunnitteluun pohjautuvan äänikerronnan tarkoituksena oli toteuttaa kaikki konventionaalisen äänikerronnan elementit, mutta jättää ääniraidalta puhuttu puhe pois. Tällöin katsoja seuraisi videota kuin mitä tahansa verkkosisältöä ja ensimmäinen tavanomaisesta poikkeava elementti olisi näyttelijän äänettä liikkuvat huulet. Päätimme kuitenkin odottaa ensimmäisen leikkausversion saapumiseen ennen lopullisen äänikerronnallisen valinnan tekemistä. (Olsonen, työpäiväkirja 7.11.2016)

4.1.3 Äänikerronnallisen ratkaisun valinta

Suunnitelmamme selkenivät ensimmäisen leikkausversion myötä. Kuvauksissa esiintynyt ongelma saada hyvää kuvamateriaalia huuliosta olivat johtaneet siihen, ettei niitä ollut lainkaan leikkausversioissa. Minulle, kuurojen maailmaan vasta tutustuneelle, huulioiden puuttuminen tuntui luonnolliselta, koska en vielä ymmärtänyt miten tärkeitä ne olivat kuuroille.

Tein kokeiluversion perinteisempään TV- ja elokuvaäänikerrontaan nojautuvalla työmenetelmällä. Äänitin ääniraidan foleyt, ambienssit ja room tonet ja käytin kuvauspäivän lounastauolla äänittämäämme walla-äänitettä. Näytin kokeiluversion Vanhatuvalle ja päätimme edetä tällä, perinteiseen äänikerrontaan nojautuvalla menetelmällä. Samalla rakensimme lyhyeen videoon pienen draamallisen istutuslunastus-mekanismiin (Nikkinen & Vacklin 2012, 364): kun puhe näkyy ensimmäistä kertaa kuvassa, ei ääniraidalla kuulu puhetta. Tilanne herättää katsojassa kysymyksen siitä, mitä tarinassa tapahtuu, mistä on kyse. Istutus lunastetaan viitonnan alkaessa, tällöin

alkaa myös viitotun kielen puhutuksi kääntävä, ADR-äänitetty dialogi. Katsojalle selviää mistä videon tarinassa on kyse: kuuron Aunen näkökulmasta. (Olsonen, työpäiväkirja 7.11.2016)

4.2 Sphere

Tein teatteriesitys *Spheren* (Sphere 2017) yhdessä nukketeatteriopiskelijoiden Tanja Wehlingin ja Johanna Kolbergin kanssa. Esitys sai ensi-iltansa Berliinissä, kulttuurikeskus Kino-Zukunftissa heinäkuussa 2017. *Sphere* pyrki tutkimaan kuurouden luonnetta astetta syvällisemmin ja selvittämään, millä tavoin kuulevista koostuva työryhmä voisi kertoa kuuroudesta muille kuuleville. Produktiossa sovellettiin devicing-menetelmää, jossa koko työryhmä osallistui teoksen eri osa-alueiden ideointiin ja kehittämiseen.

4.2.1 Inspiraatiomateriaalia sourcing-menetelmällä

Helsingin ja Berliinin välillä alkanut neljän kuukauden suunnitteluprosessi alkoi kahden kuukauden, skype-puheluin toteutetulla sourcing-vaiheella. Tarkoituksena oli aloittaa yleisen tason tutustuminen kuurouden aihepiiriin laajemmasta näkökulmasta. Sourcing-vaiheen tavoitteena oli löytää aistirajoitteisten taiteilijoiden ja tutkijoiden teoksista kiinnostavia, teatterityöskentelyyn soveltuvia lähestymistapoja.

Toinen työskentelyssämme keskeiseen asemaan noussut taiteilija oli kuurosokea kirjailija Helen Keller (1880-1968), jonka omaelämäkerta toi monia keskeisiä näkökulmia aistirajoitteisen elämään. Kellerin subjektiivinen maailma oli rajoittunut äänen ja valon puutteessa hänen muiden aistiensa ja eläväisen mielikuvituksen varaan. Tällöin korostuivat erityisesti tuntoaistin samankaltaisuus äänen kanssa ja hajuaistin vahvoja, värien omaisia tuntemuksia antava olemus (Keller 1957, 36 – 37, 56, 60). Muiden ihmisten kertomukset, etenkin kirjailijoiden teokset, olivat olleet keskeisiä Kellerin sisäisen maailman rakennuspalikoita (Keller 1957, 123). Pistekirjoituksen kautta hänen maailmansa laajeni räjähdysmäisesti (Keller 1957, 144-145). Hänen lukemansa kirjallisuus laajensi hänen kokemusmaailmaa, jatkaen omalla tavallaan hänen aistiensa

ulottuvaisuutta (Keller 1957, 123). Tiedeyhteisössä ollaan tosin kritisoitu sitä, miten aisteista puhuttaessa monesti yleistetään yhden aistin havaintoja niin, että sillä voisi korvata toisen aistin aistihavainnot (Kahn 2018). Tässä tapauksessa kyse tosin on ennemminkin taiteellisen inspiraation lähteestä, ei tieteellisen tutkimuksen tarkkuudella tehtävästä työstä, täten hyväksyttäneen Kellerin subjektiivisten huomioiden käyttö.

Lädemateriaalin keruussa yritimme löytää kuuroudesta kertovia tai siihen kantaa ottavia näkökulmia, aihepiiri tuntui kuitenkin yhä saavuttamattomalta. Ytimeltään tutkimamme materiaali viittasi ulkopuolisuuden, syrjinnän ja hyväksynnän kysymyksiin. Näissä vähemmistöryhmät eivät kaivanneet muun yhteiskunnan säälivää huomiota, ainoastaan ymmärrystä ja hyväksyntää. Näitä aiheita voisi soveltaa kertoakseen lähes mistä tahansa vähemmistöryhmästä. Emme hylänneet näitä näkökantoja, mutta pyrkiessämme löytämään spesifisti kuuroudesta kertovia elementtejä, jatkoimme tutkimusta.

Päätimme etätyöskentelyyn perustuneen sourcing-vaiheen löytämättä varsinaisia tyhjentäviä vastauksia kysymyksiimme. Halusimme kuitenkin tuoda yhteen siihenastisen työemme jonkinlaisessa käytännöllisessä muodossa. Luonnostelimme eristyneisyydestä ja aistirajoitteisuudesta inspiroituneen suunnitelman esityspaikan keskellä olevasta lasikuvusta (kuva 6). Lasikuvun sisällä elävän vanhuksen arkista elämää seurattaisiin kuvun ulkopuolelta. Kokija aistisi vanhuksen elämää eri aistein lasikuvun eri puolilla. Yhdellä puolella kuulisi lasikuvun sisällä kuuluvat toiminnan äänet, toisella kuulisi vanhuksen ajatuksen äänen, kolmannella näkisi kuvun sisään, neljännellä haistaisi keittiöstä tuulahtavat hajut ja viidennellä tunnustelisi käsin keittiön tapahtumia.

KUVA 6. Aistiympyrä jossa kupla keskellä (Wehling 2017)

4.2.2 Konkretian tavoittelu

Saapuessani kesäkuun alussa Berliiniin oli työsuunnitelma selkeä. Taustamateriaalin ja lähdeaineiston keräämiseen keskittynyt sourcing-vaihe oli nyt ohi ja ensi-iltaan oli reilu puolitoista kuukautta. Tavoitteenamme oli löytää konkreettisia tapoja lähestyä ja käsitellä kuurouden aihepiiriä.

Löysimme Ernst Bush-nukketeatterikoulun lavastevarastosta ilmatäytteisen kuplan (kuva 7). Kupu, kupla, kerros, eriste kokijan ja ympäristön välissä on kokemus jonka moni kuuroutunut jakaa (Barthust 2018, 88). Tämän lisäksi kupu oli sattumalta ollut osana sourcing-vaiheen päättäneitä aistikupla-luonnosta. Muovikupla säilytti paikkansa, fyysisenä ja vertauskuvallisena elementtinä tekoprosessimme läpi valmiiseen teokseen asti.

KUVA 7. Tanja kuplassa (Olsonen 2017)

Teknisellä tasolla tutustuimme työryhmän kesken erilaisiin, etenkin äänellisiin kerrontatapoihin. Jaoin vahvan kiinnostuksen kuulokekuuntelulla toteutettuun, kuunnelmamaiseen binauraaliseen kerrontatapaan. Intimiteetti, jonka kuulokekuuntelu luo tuodessaan lavalla olevan näyttelijän äänen katsojan päähän (Ganchrow 2017) inspiroi meitä.

Tarinaksi luonnostelimme kertomuksen lapsesta, joka koittaa yhdessä mielikuvitusystävänsä kanssa ymmärtää syvemmin elämän kiertokulkua. Yksi kertomuksen keskeisistä elementeistä oli muovikuplan avulla tapahtuva kuplamatkailu. Kuplamatkailun avulla Luka pääsisi tutkimaan mikrobitason tapahtumia kehossaan ja luonnossa.

Kertomus seurasi vuoden kiertoa. Keväällä luonnon mukana henkiin herää äänet. Kesällä Luka syventää suhdettaan luonnonilmiöihin. Syksyn tullen hän saa tietää, että hänen korvassaan on virus, joka tulee viemään häneltä kuulon. Ensilumen sataessa Luka joutuu luopumaan rakkaista luonnon ihmeistä ja muuttolintuystävästään. Talvella lumihanki vaimentaa viimeisetkin aistittavissa olevat äänet, Luka on kuuroutunut täysin. Halusimme, että kevät tuo tarinaan uuden elämän ja Luka löytäisi toivon pilkahduksen.

Emme kuitenkaan olleet varmoja, miten toteuttaa tämä kerronnallisen kaaren loppu käytännössä.

4.2.3 Äänisuunnittelulliset ratkaisut

Heinäkuun alkaessa olimme löytäneet monta meitä kiinnostavaa elementtiä, joista rakentaisimme esityksen. Työryhmää yhdisti kuitenkin tunne siitä, että olimme nyt rakentaneet esitykselle kehykset, mutta meiltä puuttui vielä keskeinen sanoma, jonka halusimme kehystää. Kuurouden luonne tuntui edelleen välttävän tarkempaa määrittelyä. Päätimme, että heinäkuun ensimmäisten päivien tavoite olisi työmme yksityiskohdista etäännyminen ja laajemman skaalan ratkaisujen löytäminen.

Katsoimme Eibe Maleen Krebsin dokumenttielokuvan *Vom hören sagen* (2013), joka kertoi sokeiden ihmisten visuaalisista unelmista. Tiesin olevani jonkin ytimessä: Kirjoitetussa ja puhutussa viestinnässä ja kulttuurissa on uskomaton määrä viittauksia niin visuaaliseen kuin myös auditiiviseen maailmaan. Jos sokeat ihmiset dokumentissa kuvailivat hyvin osuvasti punaisen värin lämpöä ja keltaisen pirteyttä voisi myös olettaa, että kuuroilla on jonkinlainen käsitys siitä miltä sateen ropinan, lintujen laulun ja tuulen suhinan kuunteleminen tuntuu. Tuntui ihmeelliseltä, että ympäristön visuaalisia elementtejä kuvaileva kieli oli Krebsin dokumentissa toiminut visuaalisen maailman välittäjänä sokeille. Voisiko kirjoitettu kieli välittää kuuroille kokemuksen erilaisten äänten kuulemisesta? Näinhän se oli tehnyt tehnyt kuurosokealle Helene Kellerille.

Puhutussa ja kirjoitetussa kielessä ääniä kuvaillaan äänenväriä, rytmiä, sävyjä ja painotuksia kuvailevien sanojen avulla. Ilmiönä ääni tapahtuu kuitenkin vain yhdessä ulottuvuudessa, ajassa. Jos ajan pysäyttää, häviää myös ääni. Äänen kuvailu on erittäin haastavaa, kielellisestikin. Se on aina jossain määrin puutteellista, kuin tilassa tapahtuvasta liikkeestä yrittäisi ottaa still-kuvaa (Ryan 2017). Onomatopoeettiset sanat onnistuvat kiertämään nämä kielen ja äänen karakterin fundamentaaliset erot nokkelasti kuvailemalla ääniä ääntämysasullaan.

Onomatopoeettisista sanoista inspiroituneena suunnittelimme rakentavamme tarinan äänellisen kerronnan näiden ympärille. Lapsen ympäriltä katoava äänimaisema korvautuisi pala kerrallaan lapsen itse tuottamalla sanoilla ja ääniteillä. Siirtymän

reaaliäänimaisemista täysin kielellisesti tuotettuun äänimaisemaan tekisimme pikkuhiljaa. Hivuttaisimme tuulisen kohtauksen äänimaisemaan Lukan s-äänteellä ja hengitysäänellä tuottaman keinotekoisen tuulen. Korvaisimme vaiheittain kaikki äänimaiseman elementit. Seuraavaksi korvaisimme eri ihmisäänellä tuotetut äänimaiseman elementit näitä ääniä kuvaavilla sanoilla ja näistä koostetuilla äänikollaaseilla. Tuuli suhisee puiden lehdissä ja vesi ripottelee lehdiltä alas vesilammikkoon. Lopulta tekisimme äänimaisemaa kuvailevista onomatopoeettisista sanoista selvemmin kuuluvia, helpommin puhutuksi kieleksi hahmotettavia sanoja. Esityksen lopuksi kertoja observoi näitä elementtejä yksi kerrallaan. Tällöin häivyttäisimme eri äänet pois, kertomuksen äänet olisivat enää vain osa kertojan käyttämää kieltä.

4.2.4 Lopputulos

Viikko ennen ensi-iltaa järjestimme koenäytöksen löytääksemme esityksen ongelmakohdat. Huomasimme, että olimme käsikirjoitusprosessissa onnistuneet rakentamaan aivan liian monimutkaisen kokonaisuuden. Tarinan kohtausrakennetta pitäisi yksinkertaistaa. Jäljelle jätettäisiin tarinan kannalta tarpeellinen. Uuden kohtauskokonaisuuden ja ajanpuutteen myötä jäi alkuperäinen, vahvasti äänikerrontaan tukeutuva tarina taka-alalle sen korvautuessa yksinkertaisemmalla kerronnan rakenteella.

Uudessa tarinassa lapsi, Luka, on sulkeutunut kylpyhuoneeseen (kuva 7) sulkeakseen perheen riidat mielestään. Kylpyhuoneessa Luka leikkii Kertojan, mielikuivitusystävänsä kanssa kuplamatkailua. Tarinan edetessä katsojalle ripotellaan vihjeitä Lukan vaikeasta terveydentilasta, kuurouttavasta sairaudesta, josta vanhempien riita on taas saanut alkunsa. Vanhempien riita kasvaa taustalla. Kertoja huomaa Lukan kieltäytyvän riidan aiheen kohtaamiselta. Kertoja ottaa tämän ensin hienovaraisesti puheeksi, mutta Lukan kieltäytyessä keskustelulta vie Kertoja kuplamatkat myös näihin aihepiireihin. (Sphere 2017.)

KUVA 8. Luka istuu ammeessa (Hilker 2017)

Lopulta Luka ei kestä tätä painetta ja hän sukeltaa veden alle. Näyttämöllä Luka kiipeää sisään ilmalla täytettyyn muovikuplaan. Työryhmän kesken veteen sukeltamista pidettiin osin kasvaneen paineen alla taipumisena, osin kuuroudelle antautumisena. Tätä toisin ei katsojalle selitetty sen tarkemmin. (Sphere 2017.)

Vedenalainen, ihmisäänellä tuotettu kuurouden äänimaisema ympäröi Lukan. Lopulta hän laskeutuu meren pohjalle, jossa on aivan hiljaista. Luka huhuilee Kertojan perään, mutta tämä ei vastaa. *Sinun pitää kuvailla asioita jotka tapahtuvat, muuten ne eivät ole olemassa! Kuten esimerkiksi äidin nauru, miltä se kuulostaa?* Lopulta Luka kaipaa yhä yksinkertaisempia ääniä. Hän kaipaa vesipisaran ääntä. Sitten hän oivaltaa, että hän voi tuottaa vesipisaran äänen itsekin sanomalla *drip* ja *drop*. Pikkuhiljaa Lukan tuottamat äänet alkavat kerrostumaan, yksittäisten, erilaisten pisaroiden äänistä kasvaa yltyvä sade. Sateen ääni kasvaa huumaavaksi kliimaksiksi, kunnes se yhtäkkiä katkeaa. Näyttämö on pimeä. Esitys loppuu. (Sphere 2017.)

4.3 Päätelmät Case-esimerkeistä

Aunen lahja-videossa päädyimme tukemaan kuuron Aunen subjektiivista eristyksen kokemusta äänikerronnan avulla. *Spheressä* halusimme tutkia kuurouden luonnetta syvällisemmin ja päädyimme produktion aikana syviin kerronnallisiin ongelmiin ennen,

kun löysimme onomatopoeettisen kielen tarjoaman ratkaisun. Onomatopoeettisilla sanoilla kuuroutuva Luka onnistui säilyttämään menettämänsä äänimaisemat.

5 KATSOJAKOKEMUKSET

Tässä luvussa käsittelen teosten *Aunen lahja* ja *Sphere* vaikutusta niiden katsojiin. Aluksi taustoitan käyttämiäni haastattelumetodeja, tämän jälkeen erittelen, minkälainen katsojien katselukokemus on ollut ja selvitän, miten äänikerronta on vaikuttanut tähän. Pääpaino on katsojien omalla tulkinnalla siitä, mitä teoksissa tapahtui.

5.1 Haastatteluiden käyttö katsojakokemusten selvittämisessä

Haastattelut kartoittivat, miten haastateltavat tulkitsivat teoksia ja minkälaisia tunnereaktioita heillä heräsi niiden katsomisen myötä. Otanta edustaa pientä, mutta opinnäytetyön puitteissa riittävää joukkoa, jolta keräämässäni aineistossa olen keskittynyt kvalitatiivisiin aspectteihin sekä tarkastellut lähemmin yksittäisiä vastauksia

Haastattelut noudattivat pääsääntöisesti vapaan keskustelun muotoa. Pyrin kuitenkin noudattamaan kaavaa, jossa keskustelu aloitettiin teosten tapahtumien vapaamuotoisella kuvailulla, jonka jälkeen siirryttiin kokemuksen ja syntyneiden reaktioiden vapaaseen käsittelyyn. Ensimmäisten tuntemusten läpikäymisen jälkeen keskustelu eteni teoksesta johdettavissa oleviin ajatuksiin esimerkiksi siitä, mitkä olivat teosten mahdolliset sanomat ja miten teosten tarina asettuu laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Jos keskustelussa ilmeni mielenkiintoisia yksityiskohtia, ne pyrittiin erittelemään ennen seuraavan kohtaan siirtymistä.

Käsittelen seuraavaksi haastateltavien audiovisuaalista katselukokemusta ja sen herättämiä ajatuksia. Omaa pääasiallista osa-alueeni, äänisuunnittelua, käsittelen osana teosten kerrontakokonaisuutta muutamien poikkeuksin. Haastattelukysymykset löytyvät liitteestä 3.

5.2 Katsojakokemukset: *Aunen lahja*

Aunen lahja varainhankintavideon haastateltavat valikoituivat käytännön syistä pääosin Haagissa asuvista suomalaisista, jotka näkivät videon ja joita tämän jälkeen haastattelin.

Kuudesta haastateltavasta yksi on vajaa seitsemänkymmentävuotias ja loput viisi sijoittuvat tasaisesti 24 – 32 ikävuoden välille. Haastateltavista viisi työskentelee tai opiskelee kulttuurialalla näyttelijänä, kuvataiteilijana tai muusikkona, yksi on eläköitynyt ylitarkastaja. Naisia on haastatelluissa neljä, miehiä kaksi.

5.2.1 Teeman ja sanoman hahmottuminen

Kaikista haastateltavista videon kertomus oli kokonaisuudessaan helppo hahmottaa. Kysymyksiä nousi kuitenkin tarinan päähenkilön, Aunen asemasta videon alkutilanteesta. Samalla videon alkutilanne kirvoitti erilaisia tulkintoja Aunen taustoista ja elämäntilanteesta. Useimpien haastateltavien silmissä Aune oli selkeästi aktiivinen ja aloitteellinen. Tarinan ongelma rakentuikin ennemminkin Aunen ja hänen ympäristönsä yhteensopimattomuudesta:

Muut ihmiset ympärillä [ovat] mukavia ja ystävällisiä mutta täysin ymmärtämättömiä.

*Aunen tilanne ei välttämättä ole täysin selvä ennen kun hän alkaa viittoaa.
Onko hän kuuro, dementoitunut, masentunut, ehkä alzheimer-potilas?*

Ongelmakohdaksi paikallistui haastattelussa nopeasti sosiaaliset kysymykset. Videon kirvoittamat tunnereaktiot olivat moninaisia. Yksi haastateltava purskahti videon katselun jälkeen itkuun, kun Aunella ei ollut ollenkaan kaveria vanhainkodissa. Sosiaalisen eristäytyneisyyden ymmärtäminen oli muidenkin haastateltavien mielestä keskeisessä osassa videon katselukokemusta:

Aune hymyilee ja haluaa olla yhteydessä mutta [sosiaalinen] aukko on liian suuri.

Miten ulkopuoliseksi sä voit kokea itsesi muitten ihmisten ympäröimänä.

Yhteisen kielen puuttuminen nousi katsojien mielessä selkeäksi syyksi Aunen tukalaan asemaan. Videon tarina oli haastateltavista yleisesti hyvin ymmärrettävä, videossa oli

helposti hahmotettava draaman kaari, täten siihen oli helppo samaistua. Monen osalta samaistuminen toi pintaan syvempiä omakohtaisia reaktioita:

Ou shit, tommosta se [ulkopuolisuus] varmaan on, jos ei kuule kaikkea.

Mitä jos sä oot tossa tilanteessa etkä pysty kommunikoimaan vaan koko ajan olet varpaillaan ympäristön tapahtumien suhteen. - - Harva varmaan jaksaa jatkuvasti nähdä vaivaa jokaisen sosiaalisen kanssakäymisen vuoksi.

Etenkin hoitolaitosten palvelut nähtiin ratkaisevana kysymyksenä. Etenkin se, kuinka tärkeää on, että hoitajat osaavat viittoa, ettei viittomakieliset kokisi olevansa eristyksissä.

Viittomakielen opetus eräänlaisena kansalaistaitona tuli puheeksi useammassa haastatteluissa. Video ei haastateltavien mielestä suoraan kehottanut lahjoittamaan rahaa Kuurojen Liitolle vaan puhutteli ennemminkin hyvin henkilökohtaisella tasolla ja herätti ajattelemaan kuurojen asemaa yhteiskunnassa, miten tällaiseen eristäytyneeseen tilanteeseen ollaan jouduttu:

Video sanoo, että älä jätä kuuroja ulkopuoliseksi!

Video ei ole ainoastaan kritiikki poliitikkoja ja järjestelmää vastaan vaan se velvoittaa ennemminkin ihmisiä yleisemmin.

5.2.2 Äänisuunnittelulliset ratkaisut

Videon äänisuunnittelun ratkaisut herättivät myös vilkasta keskustelua. Etenkin videon alkupuolen tilanne, jossa näyttelijöiden huulet liikkuvat mutta dialogia ei kuulu tuntui hämmentävän haastateltuja. Toisaalta äänisuunnittelullisten valintojen syyt tuntuivat aukeavan katsojille, videon ei ollut tarkoitus tarjota katsojalle kuuron auditiivinen, vaan sosiaalinen kokemus.

5.3 Katsojakokemukset: Sphere

Teatteriesitys *Spheren* katsojahaastatteluiden haastateltavat valikoituivat teatteriesityksen Berliinissä nähneestä pienestä yleisöstä. Haastattelut tehtiin pääosin kasvotusten haastateltavan kanssa, mahdollisimman pian esityksen jälkeen. Haastattelun viisi haastateltavaa jakautuvat ikävuosille 24 – 37 tasaisesti. Haastateltavista kolme on töissä kulttuurialalla opettajana, mediataiteilijana, näyttelijänä tai muusikkona, yksi tekee toimittajan töitä ja yksi on kääntäjä. Miehiä haastatelluista on kolme, naisia kaksi. Esityskielen (saksa) vuoksi olen haastatellut ainoastaan saksaa ymmärtäviä katsojia jotka hallitsevat sujuvan puhutun englannin tai suomen kielen.

5.3.1 Kuunnelma-tyylinen kerronta ja katsojan asema

Suurimmalle osalle *Sphere* –teatteriesityksen katsojista esityksen aihe tuntui tulleen esityksen aikana selväksi, esitys oli kuvaus kuuroutuvan tytön maailmasta. Kuulokekuuntelun avulla toteutettu äänikerronta loi esitykseen alusta lähtien erityisen jännitteen:

Esitys alkoi rikkaasti kuunnelmapainotteisena - - Kuunnelmamaailma oli tosi hienovaraisesti, runsaasti ja kauniisti rakennettu äänimaisemineen.

Pelkän [kuuloke-]äänen kanssa katsojien ja näyttelijän yksityisyyden ja yhteisöllisyyden rajat muuttuvat mielenkiintoisesti. - - Kaikki kuuntelevat samaa stooria, mutta jokainen näkee itse mielessään omat yksityiset kuvituksensa. - -kuulokkeiden käyttö erottaa yleisön toisistaan pelkiksi yksilöiksi. Kuulokekuuntelu rikkoi tavallaan neljännen seinän ja toi Lukan intiimisti aivan sinun lähelle. - - Katsoja tuotiin lapsen itse rakentamaan subjektiiviseen maailmaan, - - [joka] oli se mielenkiintoinen näkökulma miksi esitys piti otteessaan loppuun asti.

5.3.2 Kerronnan käänne

Tapa, jolla kerronta pikkuhiljaa kavensi mahdollista tapahtumahorisonttia ja toi katsojat esityksen teeman ääreen, oli monen katsojan mieleen. Esityksen aihe, kuurous kävi selväksi, kun vanhempien riitelyn ääni lopulta paljasti, että lapsi on sairauden vuoksi tulossa kuuroksi. Samaan aikaan tämän keskeisen käännekohdan kanssa kerronta siirtyi minimalistisesta ja hienovaraiseksi koetusta äänikerronnasta konkreettisemmin lavalle. Siirtymä ei ollut kaikille haastatelluille kuitenkaan kivuton:

Tilan illuusio rikkoutui, fokus jäi puolijalkaa sinne kuunnelmamaailmaan. Lavamaailma, konkreettinen livetodellisuus ei täysin syrjäyttänyt kuunnelmamaailmaa.

Tämän käänteen aikana kupla oli täyttynyt ja Luka kömpi kuplaan sisään. Käännekohdan merkitys tuntui selvältä monelle katsojalle: Lukan kuplaan meno oli se hetki, kun hän kuuroutuu. Kuplan funktio hahmottui selkeästi. se eristi kaksi maailmaa, Lukan ympäröivästä maailmasta omaansa. Vahvan visuaalisen kerronnan äänimaailma herätti myös vahvoja tuntemuksia:

Lopun kohtaous veden alla oli todella mieleenpainuva, lapsi sukeltaa veden alle. - - Koko alkupuolen rakennettu äänimaailma jossa kuulokkeet tuovat katsojan todella lähelle lapsen hahmoa kippaa ympäri ja tilalle tulee vedenalainen äänimaailma ja eristyneisyyden tunne – tämä oli kaikkein mieleenpainuvien hetki.

Pallon vedenalaista maailmaa seurasi kohtaous, jossa Luka otti katsojat mukaan omaan maailmaansa koittaessaan löytää kadottamiaan ääniä. Lukan eristyneisyyttä korosti hetki jolloin mikrofoni ei ollut päällä ja hän huusi. Ääni vuoti läpi kuulokkeista luoden näin aivan uuden äänellisen tilan. Katsojat tuntuivat löytävän kohtauksesta vahvan kerronnallisen tason, jossa ääniä käsiteltiin semanttisesti.

- - hän [Luka] ei kuullut ääniä, mutta kuuli jonkun kuvailevan näitä ääniä. - - hän tuntee äänet, vaikkei hän kuule niitä, hän tuntee eri ihmisten ja tapahtumien äänet ja tämä tekee hänestä uudestaan kuulevan, toisella tavalla. Keskiössä on muisti ja mieli ja sen voima.

5.3.3 Onomatopoeiikan ajatuksen vaikeaselkoisuus ja vaihtoehtoiset tulkintatavat

Lukan sanojen etsintä päättyy, kun hän löytää sadepisaran ääntä kuvaavan sanan. Kerronnallisen suunnitelman mukaan Luka löysi tällöin tavan luoda kuurouden myötä kadonneita ääniä uudestaan onomatopoeettisten sanojen kautta. Haastatelluilla oli kuitenkin yleisesti ollut vaikeuksia löytää tätä yhteyttä tarinankerronnasta. Esitys ei kuitenkaan menettänyt otettaan katsojista, vaan haastatellut olivat löytäneet toisenlaisia tapoja tulkita kohtausta. Yleistä oli jonkinlaisen rauhan ja lohdun löytämisen tematiikka:

Hän löysi vedenpisaran äänen ja löysi siten yhteyden maailmaan. Mutta oliko se muisto tietystä äänestä vai jokin kuva jota hän ei ollut menettänyt, en tiedä.

Siinä oli sellaista rauhaa, mutta samalla jotain katkeran suloista, maailma ei ollut sama, sateessa oli ripaus melankoliaa. - - Sade pesee menneet pois, nyt hänen pitää löytää uusi tapa selvitä maailmassa.

Sade oli äärimmäisen kaunis, mutta se ei siirtynyt tietoisemmalle tasolle, samalla se tapahtui niin monella tasolla, symbolisella jne. On niin monta eri tapaa nähdä se sekvenssi.

Useampi katsoja koki ihmisäänellä toteutetun sateen hyvin vahvasti todellisena kenttääänitteenä. Toisille katsojille yhteys onomatopoeettiseen kieleen tuntui aukeavan vaivattomammin.

Sateen tulo takaisin naturalistisena kenttä-äänitteenä tuntui oudolta koska Lukahan oli itseasiassa kuuro.

Kuuloaistin kodifioiminen kirjalliseen asuun tuli tärkeäksi osaksi hänen [Lukan] itseymmärrystä, siitä [onomatopoeetikasta] tuli tarinan keskeinen elementti - - olihan sitä paljon käytetty esityksessä.

Haastatellut kokivat yleisesti, että lopun kerronnan tasoissa oli ongelmia. Onomatopoeettisten sanojen käytön tarkoituksen paljastaminen herätti haastatelluissa vahvoja reaktioita ja tulkintoja siitä, mitä kerronnassa haluttiin sateella kertoa. Samalla esille tuli suoria ratkaisuehdotuksia:

Olisin halunnut huomata tämän [onomatopoeettisen kielen käytön motiivin] itse! Teidän olisi pitänyt auttaa meitä ymmärtämään tämä!

Lopun granulointia [pisaroita kuvaavien sanojen toistaminen] on vaikea ymmärtää koska tätä äänen käsittelyprosessia ei esitellä aikaisemmin.

Jos olisin tiennyt, silloinhan hän olisi uudelleen luonut hyvin spesifin teeman. Vesi on elementti, joka kulkee koko esityksen läpi ja Lukan yritys uudelleen luoda tämä on hyvin vahva kuva! - - Jos hän äänellään kykenee luomaan tämän tunteen, silloinhan hän on saanut menetetyt kokemuksensa takaisin!

Tunnereaktion tasolla haastatellut kokivat vahvasti, että esitys antoi kokemuksen siitä minkälaista olisi tuntee kuuro ja minkälaista olisi itse olla kuuro. Esityksen tapaa käsitellä kuuroutta kiiteltiin. Tätä korosti sadekohtauksen jättämä tunnelma:

Kuurous on hyvä sitoa suurempaan tarinaan, ei voitotella Lukan kohtaloa vaan rakennetaan laajempi kristalli pienemmistä faseteista, muistoista joiden läpi punainen lanka kulkee.

- - En tuntenut sääliä [Lukaa kohtaan] koska hän pääsi sisään hyvin kauniiseen maailmaan. - - En ollut surullinen koska hän ei ollut surullinen, ainoastaan hämmentynyt - - Toisenlainen maailma avautui, olo oli rauhaisa, vaikka teema olikin traaginen.

Olin niin kiitollinen siitä, että saan kuulla.

Haastatteluvastausten kautta tarkastelemieni katsojakokemusten perusteella *Aunen lahja* onnistui selkeästi tavoittamaan katsojat niin tunne- kuin myös tietotason vaikuttamisella.

Spherellä taas oli selkeitä vaikeuksia välittää onomatopoeettisen äänikerronnan taustalla olleet ajatukset katsojille. Tästä huolimatta katsojat olivat yhtä lailla vaikuttuneita molemmista teoksista.

6 POHDINTA

Minkälaista on elämä ilman ääntä? Mihin arjen osa-alueisiin kuurojen kokema äänettömyys vaikuttaa? Onko kuuroudessa varsinaisesti edes kyse äänen puuttumisesta?

Tässä opinnäytetyössä halusin oppia ymmärtämään kuurojen yhteisöä ja heidän kokemusmaailmaansa laajemmin. Opinnäytteen tarkoitus oli lähestyä kuuron subjektiivista näkökulmaa yhteisestä maailmastamme ääni-ilmaisun keinoin. Tavoitteena oli löytää äänikerronnallisia työkaluja joilla tarjota muille kuuleville jonkinlainen kokemuksellinen käsitys kuurouden luonteesta. Näin jälkeempäin työprosessia tarkastellessa voin todeta, että olen taustatutkimukseni kautta tutustunut kuuroihin ja heidän asemaansa perin pohjin. En kuitenkaan voi välttyä vaikutelmalta, että kuurouden luonteen ymmärtäminen ja määrittely, etenkin sen välittäminen työni kautta, on pysynyt äärimmäisen haasteellisena.

Pyrin opinnäytetyössä lähentymään kuurouden luonnetta kahden case-esimerkin, varainhankitavideo *Aunen lahjan* ja teatteriproduktio *Spheren* kautta. Ensin mainittu pyrki kuvailemaan kuuron sosiaalista ja usein kuulevasta yhteisöstä eristynyttä elämää. Äänikerronnan tapa, jossa kerronta jätti kuvassa ääneen puhutun dialogin ääniraidalta kokonaan ja viitottu kieli oli jälkiäänitetty ja toistettiin synkronissa viitotun kielen kanssa, toimi hyvin. Näin saimme katsojan seuraamaan videota kuin mitä tahansa verkkovideota. Dialogin alkaessa syntyy kysymys mistä on kyse kun ääntä ei kuulu. Viittoman alkaessa katsojalle selviää mistä on kyse. Video tavoitti katsojat hyvin ja onnistui tarinankerronnassa. *Juuri tuollaista kuuron elämä on joka päivä*, oli erään kuuron katsojan kommentti (Vanhatupa, haastateltu 9.5.2018).

Opinnäytteen toinen case-esimerkki oli Berliinissä toteutettu teatteriproduktio *Sphere*, joka pyrki kunnianhimoisesti määrittelemään kuurouden luonnetta astetta syvällisemmin. Monien vaiheiden kautta löysimme oivaltavan ratkaisun, jossa korvasimme kuuroutuvaa esityksen päähenkilöä ympäröivän äänimaiseman puhutulla kielellä elementein tuotetulla äänimaisemalla. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta katsojat eivät olleet ymmärtäneet tätä elementtiä. Kun onomatopoetiikan käyttötarkoitusta selvennettiin haastatteluissa katsojille, olivat he haltioissaan. Katsojat myös ymmärsivät heti, mitä

yritimme tällä elementillä kertoa. Onomatopoeiikan idea siis oli hyvä, mutta olimme epäonnistuneet idean esittelyssä katsojille.

Kielellisen äänimaiseman käyttö *Spheressä* avaa kuitenkin myös toisenlaisia ongelmallisia kysymyksiä, joita on hyvä arvioida opinnäytteen ymmärrystä lisäävän tavoitteen vuoksi kriittisesti. On aiheellista kysyä, mikä on kielellisen äänimaiseman yhteys todelliseen maailmaan ja kuurojen kokemukseen. Katsojat selvästi pitivät ideasta, mutta kertooko se välttämättä yhtään mitään kuuroudesta? Opinnäytettä varten tehdyssä taustatutkimuksessa selvisi kuurojen usein kokevan, ettei heitä kuulla heitä koskevien asioiden käsittelyssä. Täten ymmärryksen lisäämiseen pyrkivässä opinnäytetyössä olisi johdonmukaista, että kielellisen äänimaiseman käytöstä olisi keskusteltu tai kysytty kuuroilta henkilöltä. Puhumattakaan siitä, että opinnäytetyötä varten olisi muuten haastateltu yhtä (1) kuuroa laajempaa joukkoa henkilöitä, joilla on ensi käden kokemusta kuuroudesta. Samaan aikaan yleisessä ääni-ilmaisullisessa keskustelussa on pidetty puheenvuoroja, jotka kyseenalaistavat opinnäytteessä esitettyä käsitystä siitä, että kuuloaistimuksia voisi luotettavasti kodifioida ymmärrettäväksi tuntoaistin tai kielen kautta (Kahn 2018).

Opinnäytetyössä kuuroutta lähestytään kuitenkin taiteellisesti, mikä antaa tekijöille joitakin vapauksia käytettyjen ilmaisumuotojen suhteen. Tämän lisäksi kyseessä on kuulevan tekemä opinnäytetyö, jonka kohderyhmä ei ole kuurot vaan kuulevat. Tämä on opinnäytetyön faktinen asiantila. Tästä huolimatta on ongelmallista, että opinnäyte hyveellisestä tarkoituspästä huolimatta jättää kuurot kokemusasiantuntijoina kiusallisesti tutkimustyön ulkopuolelle. Opinnäytetyön tekoprosessi on itsessään vahvistanut käsitystäni siitä, miten vaikeaa kuulevan on määrittellä ja ymmärtää kuurouden luonnetta. Kuurojen Liitossa uransa tehnyt Heli Vanhatupa (haastateltu 9.5.2018) kertoo kokeneensa, että tiiviistä, vuosia kuurojen kollegana tehdystä työstä huolimatta, kuurojen ja kuulevien välillä on jonkinlainen ymmärryksen kuilu jota kummankaan leirin asukkaat eivät pysty ylittämään.

Tästä huolimatta on opinnäytteen tuloksena syntynyt hyvin mielenkiintoista tutkimustietoa. *Aunen lahjan* äänikerronnalliset ratkaisut onnistuivat tarinan näkökulman tukemisessa hyvin ja *Spheren* kautta löytyi äärimmäisen mielenkiintoisia ääni-ilmaisullisia työkaluja. Nämä ansiot johtuvat käsittääkseni työskentelyn epäkonventionaalisesta, kenties jopa paradoksaaliselta tuntuvasta lähtökohdasta.

Tulevaisuudessa saman aihepiirin uusia rajapintoja voisi etsiä esimerkiksi *Näktergalenin* kaltaisista produktioista, joissa äänisuunnittelussa otetaan huomioon kuurot katsojat. Jatketusta tutkimustyöstä voisi hyötyä myös ainakin Kuurojen Liitto, jolla voisi jatkossakin olla tarve uusien, oivaltavien tarinankerrontatapojen kehittelyyn. Syventyäkseen kuurouden luonteeseen vielä paremmin, tulisi jatkettun tutkimustyön mieluusti ottaa kuurojen ensisijainen kokemus ja käsitys asiantiloista paremmin huomioon tutkimusta tehdessä.

LÄHTEET

Kirjallisuus ja painetut lähteet

Aare, A. 2009. Ljuddesign för scenen. 1. painos. Malmö: Liber.

Andersen, H.C. 1993. Näktergalen. Ruots. Nyman, E. Tukholma: Bokförlaget Natur och Kultur. Alkuperäinen teos 1843.

Barthus, B. 2017. Sound. Stories of hearing lost and found. 1. painos. Lontoo: Profile Books.

Keller, H. 1957. Elämäni tarina. Suom. Montonen, M. 2. painos. Helsinki: WSOY. Alkuperäinen teos 1903.

Nikkinen, A. & Vacklin, A., 2012 Television Runousoppia. Toisenlainen katse tv-ohjelmiin. 1. painos. Helsinki: Like.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 1. painos. Helsinki: WSOY.

Sacks, O. 1992. Käsien kieli. Matka kuurojen maailmaan. Suom. Toivanen, R. Helsinki: WSOY. Alkuperäinen teos 1989.

Salmi, E. Laakso, M. 2005. Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. 1. painos. Helsinki: Kuurojen liitto.

Stenros, N. 2008. Signmark. 1. painos. Helsinki: Otava.

Wright, D. 1969. Deafness. A personal account. 2. Painos. Lontoo: Faber & Faber.

Verkkolähteet

Aunen lahja. 2016. Ohjaaja: Heli Vanhatupa. Tuotanto: Kuurojen Liitto.
<https://www.youtube.com/watch?v=WNxJWzadKRk>

Ihmisoikeusjulistus. 1957. 27. Artikla. Yhdistyneet kansakunnat.

Kuurojen Liitto. 2018. Viittomakieli ja viittomakieliset. Luettu 14.05.2018.
<http://www.kuurojenliitto.fi/fi/viittomakielet/viittomakielet-ja-viittomakieliset?textversion=1>

Palvelu viittomakielellä. 2018. Kuurojen Liitto. Varainkeruuvideo. Katsottu 10.5.2018.
<http://www.kuurojenliitto.fi/fi/lahjoita?textversion=0>

Opinnäytteet

Karjalainen, N. 2014. Interkulttuurinen ohjaaja. Teatteriohjaajan käsikirja viittomakielen kohtaamiseen. Turun ammattikorkeakoulu. Esittävä taide. Opinnäytetyö AMK.

Luukkainen, M. 2008. Viitotut elämät. Kuurojen nuorten aikuisten kokemuksia viittomakielisestä elämästä Suomessa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Väitöskirja.

Reinikainen, M-R. 2007. Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit. Yhteiskunnallis-diskurssiivinen näkökulma vammaisuuteen. Jyväskylän yliopisto. Departement of education, psychology and social research. Väitöskirja.

Haastattelut

Karjalainen, N. Teatteri-ilmaisun ohjaaja. 2018 Haastattelu 16.5.2018. Haastattelija Olsonen A. Helsinki.

Vanhatupa, H. Verkkotuottaja. 2018. Haastattelu 9.5.2018. Haastattelija Olsonen, A. Helsinki.

Vivolin-Karen, R. Tuottaja. 2018. Haastattelu 9.5.2018. Haastattelija Olsonen, A. Helsinki.

Painamattomat lähteet

Ganchrow, R. 2017. Workshop week: Aural tectonics. Luento. 25.10.2017. Haagin kuninkaallinen konservatorio. Haag.

Greco, G. M. 2016. Winter school: Accessibility in cultural productions. Luento. 15.1.2016. Royal Institute for Theatre, Cinema and Sound, Brussels. Bryssel.

Kahn, D. 2018. Reading room: Radiant matter. Luento. Reading room 21.6.2018. Stroom Den Haag. Haag.

Olsonen, A. 2016. Työpäiväkirja. 7.11.2016.

Ryan, J. 2017. Music and time. Luento. 6.12.2017. Haagin kuninkaallinen konservatorio. Haag.

Elokuvat, TV-sarjat ja teatteriesitykset

Babel. 2006. Ohjaaja: Alejandro González Iñárritun. Tuotanto: Anonymous Content, Zeta Films, Central Films, Media Rights Capital. Tuotantomaat: Meksiko, Marokko, Japani, Yhdysvallat.

Frans ja eläinystävät. 2018. Ohjaaja: Salla Fageström. Tuotanto: Yleisradio, Kuurojen Liitto.

Iñárritun, A, B. 2007. Babel. Making of. Tuotanto: Anonymous Content, Zeta Films, Central Films, Media Rights Capital. Tuotantomaat: Meksiko, Marokko, Japani, Yhdysvallat.

Näktergalen. 2016. Ohjaaja: Noora Karjalainen. Svenska Teatern & Ursa Minor. Ensi-ilta 2.12.2016.

Sphere. 2017. Ohjaaja: Johanna Kolberg. the dove company. Ensi-ilta 20.7.2017. Tuotantomaa: Saksa.

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLPtAQ-swiLvpLR29qGBX6qSLWcI4M4cbd>

Vom hören sagen. 2013. Ohjaaja: Eibe Maleen Krebs. Tuotanto: Eibe Maleen Krebs. Tuotantomaa: Saksa.

Kuvalähteet

KUVA 1. Anonymous Content, Zeta Films, Central Films, Media Rights Capital. 2006. Kuvakaappaus elokuvasta Babel.

KUVA 2. Viittomakielinen kirjasto. 2018. Kuvakaappaus TV-sarjasta Frans ja eläinystävät.

KUVA 3. Kuurojen Liitto. 2018. Katsottu 10.5.2018. Kuvakaappaus varainhankintavideosta Palvelu viittomakielellä.

KUVA 4. Ursa Minor. 2016.

KUVA 5. Kuurojen Liitto. 2016. Kuvakaappaus varainhankintavideosta Aunen lahja.

KUVA 6. Wehling, T. 2017.

KUVA 7. Olsonen, A. 2017.

KUVA 8. Hilker, W. 2017.

Liitteet

Liite 1. Vanhatupa, H. (2016) Aunen lahja käsikirjoitus.

Liite 2. Lindfors, K. (2016) Aunen lahja kuvakäsikirjoitus.

Liite 3. Olsonen, A. (2018) Aunen lahja & Sphere - katsojakysymykset.

LIITTEET**Liite 1.** Aunen lahja, käsikirjoitus

(Vanhatupa, H. 2016)

1 (3)

AUNEN JOULULAHJA**Jouluvideo Kuurojen Liiton varainhankintaan**

Kuvaus keskiviikkona 26.10. klo 8.00 -15.00 (kuvaus alkaa 10:00!)

Paikka Kuulo-Auriksen tilat, Valkea talo, Ilkantie 4 D

Aune	Pirkko Johansson
Sairaanhoitaja 1	Marja Eskel
Sairaanhoitaja-Jenni	Aino Hakala
Terttu	Sisko Kinnunen
Veikko	Lauri Jämsén
Kuvaaja	Kristian Lindfors
Kameramies	Kalle Juusti
Kameramies	Harry Malmelin
Äänet	Atte Olsonen
Leikkaaja	Harry Malmelin
Käsis & ohjaus	Heli Vanhatupa

INT PALVELUTALON AULA

Kolme vanhusta istuu vanhainkodin taukotilassa. Sairaanhoitaja tulee heidän luokseen ja alkaa jakaa joululahjavillasukkia. Hoitaja juttelee samalla vilkkaasti vanhusten kanssa. Kaksi osallistuu keskusteluun, mutta Aune seuraa tilannetta sivusta. (Ne kohdat, joissa maininta 'ei ääntä': äänet eivät kuulu *lopullisella videolla* normaalisti, mutta kuvauksissa ne puhutaan.)

(jatkuu)

2 (3)

SAIRAANHOITAJA 1 (ei ääntä)

Hyvää pikkujoulupäivää! Tässä ensin
sukkia lämmikkeeksi!Terttu (ei ääntä)
(tutkii kuviota)

Ai kun kivat! Mitenkäs tämä onkaan tehty?

Aune seuraa tilannetta

SAIRAANHOITAJA 1 (ei ääntä)

On täällä sinullekin, Veikko!

Veikko (ei ääntä)

Meinaatko, että minunkin kokoani löytyy?]

Sairaanhoitaja 1 kääntyy Aunen puoleen.

SAIRAANHOITAJA 1 (ei ääntä)

Tässä on sinullekin, Aune! Ole hyvä!

AUNE

Aune katsoo hämmentyneenä villasukkia,
katsoo kysyvästi hoitajaan päin.(viitto)

Keneltä

nämä on?

SAIRAANHOITAJA 1 (ei ääntä)

Juu, ne on sinulle, nämä tuli - - -

Veikko (keskeyttää) (ei ääntä)

Katso, sopi ne!

SAIRAANHOITAJA 1 (ei ääntä)

(puhuu Veikon suuntaan) No hyvä! (jatkaa
Aunelle, mutta puhuu pää lapsiin päin) Eikö
olekin kivan pehmeät, ei mitkään
pässinpötkkimät niin kuin ennen vanhaan!]

(jatkuu)

3 (3)

Toiset vanhukset hymyilevät Aunelle. Aune nyökkää hämmentyneenä heille ja hoitajalle. Hoitaja kääntyy pois, Aune silittelee sukkaa sylissään. Sitten hänen olkapäähänsä kosketaan. Aune nostaa päänsä ja näkee toisen hoitajan.

SAIRAAHOITAJA-JENNI (viitto) Hei! Oletko sinä Aune?

AUNE (viitto) Juu... oletko sinä tulkki?

SAIRAAHOITAJA (viitto) Ei, minäkin olen kuuro. Aloitin työt täällä tänään. Minä olen Jenni

AUNE (viitto) Töihin tänne? Voi, miten mukavaa!

SAIRAAHOITAJA-JENNI (viitto) Eikö vaan! Lähdetäänpä sitten, tarvitsetko apua?

AUNE (viitto) Lähdetään minne?

SAIRAAHOITAJA-JENNI (viitto) Ai sinä et tiennyt? Meillä on pikkujoulupäivä tänään! Ja nyt lähdetään glögille ja juttelemaan oikein kunnolla!

AUNE (viitto) Mennään!

Sairaanhoitaja-Jenni auttaa Aunen ylös ja he lähtevät kohti viereistä huonetta.

TEKSTI

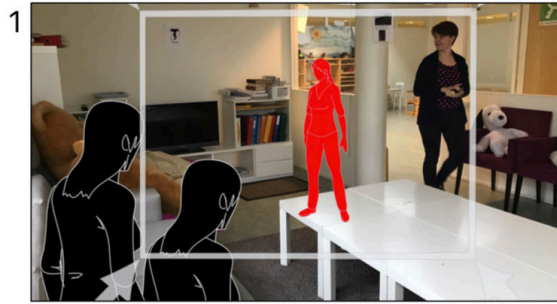
Viittomakieli on paras joululahja.

Tue Kuurojen Liiton toimintaa!

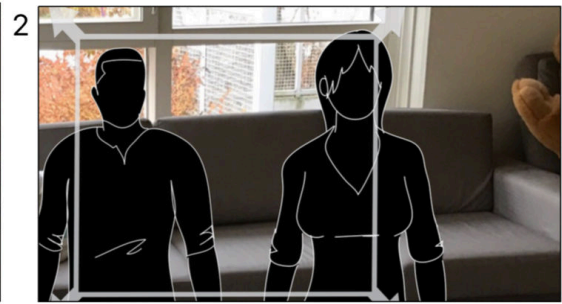
Liite 2. Aunen lahja, kuvakäsikirjoitus

(Lindfors, K. 2016)

1 (4)

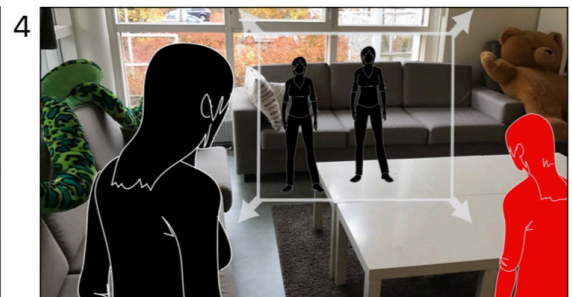

INT Palvelutalon aula

Sairaanhoidaja 1

Hyvää pikkujoulupäivää...

Ai kun kivat! Mitenkäs tämä onkaan tehty?

Aune seuraa tilannetta

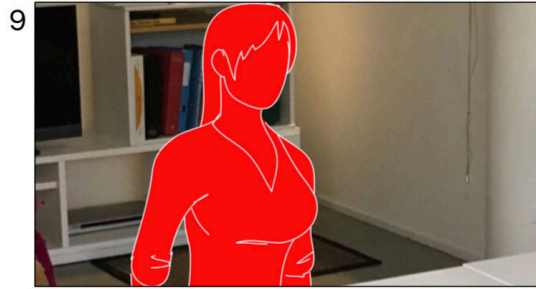
Hoitajan huulio

Huulio

(jatkuu)

2 (4)

Aune seuraa tilannetta

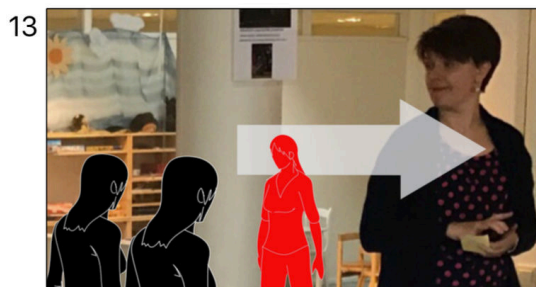
Huulio

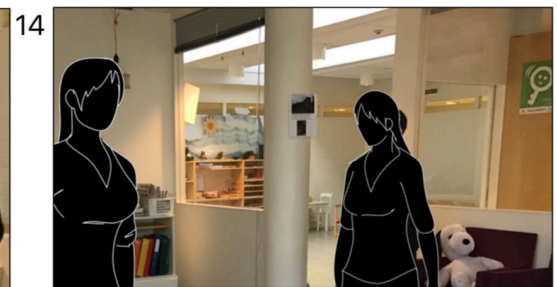
On täällä sinullekin

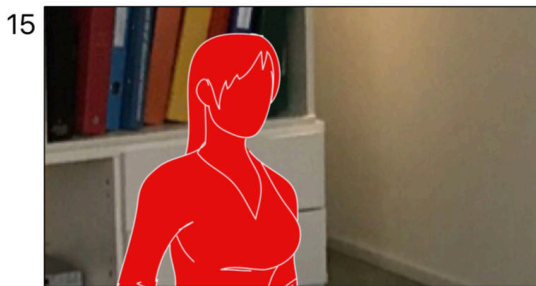
Meinaatko, että minunkin

Tässä on sinullekin

Ojentaa käden Aunen olalle, tässä on sinullekin

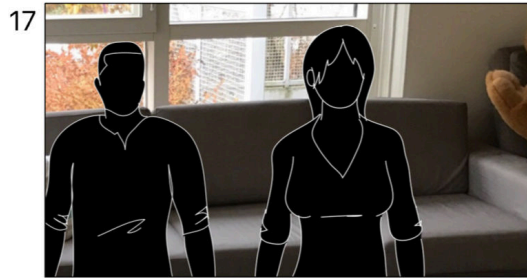
Aune viittoo , keneltä nämä on? (Spiikattuna?)

Juu, ne on sinulle,

(jatkuu)

3 (4)

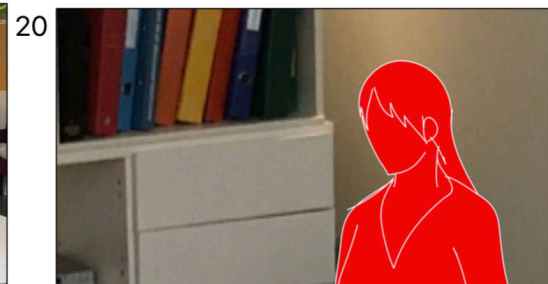
Veikko keskeyttää

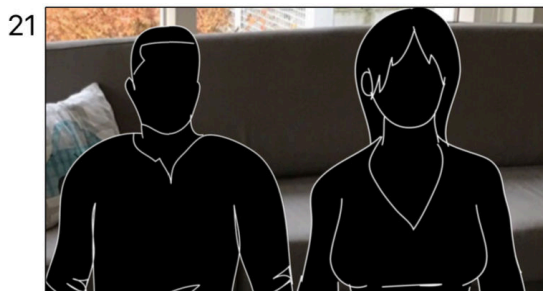
Puhuu veikon suuntaan

Toiset vanhukset hymyilevät Aunelle

Nyökkää

Veikko keskeyttää

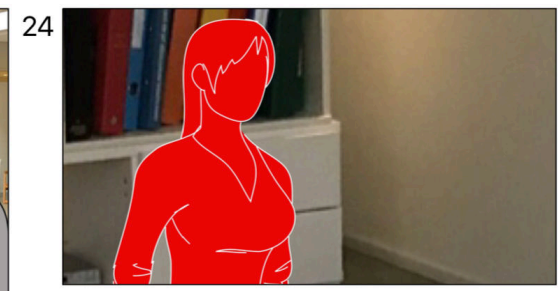

Toinen hoitaja tulee aulaan

Hei

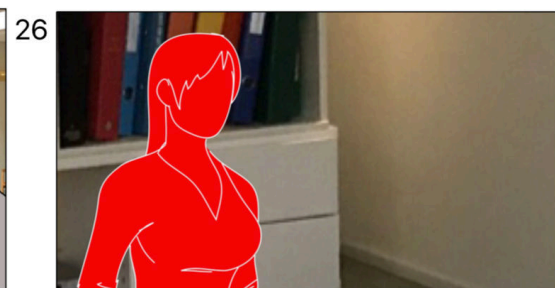
Oletko sinä Aune

Oletko sinä tulkki

Ei, minäkin olen kuuro.

Töihin tänne? Voi, miten mukavaa

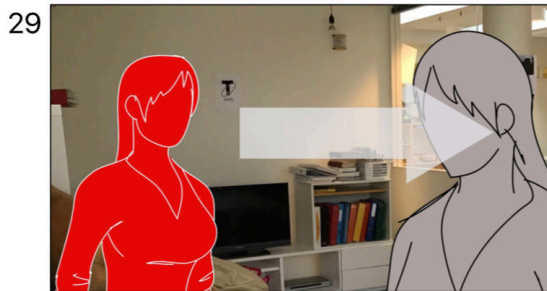
(jatkuu)

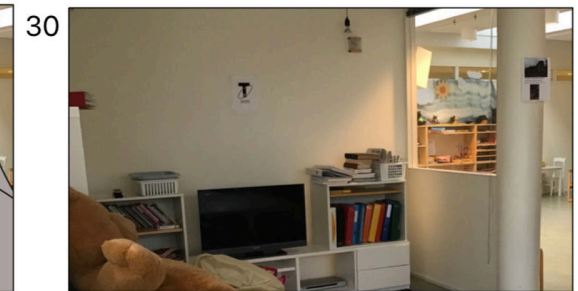
Lähdetäänkö?

Lähdetään minne?

Mennään

TEKSTI

Liite 3. Aunen lahja & Sphere – haastattelukysymykset ja aineistokuvaus

Aineistokuvaus: Aineisto sisältää Aunen lahja ja Sphere teosten nähneiden katsojien haastattelua varten suunnitellut haastattelukysymykset. Kyse on yhdentoista henkilön haastatteluista, jotka perustuvat haastattelukysymysten pohjalta tehtyyn vapaaseen keskusteluun. Aineisto on kerätty Berliinissä, Helsingissä ja Haagissa heinäkuun 2017 ja huhtikuun 2018 välisenä aikana. Aineistoa, äänitteitä säilytetään omassa arkistossani ja ne ovat pyydettyäessä saatavilla.

Kysymykset:

Kerro mitä teoksessa tapahtui.

Mistä teos mielestäsi kertoi?

Millä tavoin kuvailemasi aihe tuli esille teoksessa?

Huomasitko tämän aiheen käsittelytavoissa variaatioita kerronnan eri tasoissa?
Kertoisitko näistä?

Oliko teoksessa mielestäsi jokin keskeinen sanoma?

Miten koit teoksen äänikerronnan? Jos sinun on vaikea erotella äänikerrontaa kokonaisuudesta, voit aloittaa kertomalla mitä äänikuvassa mielestäsi tapahtui.

Mitä näillä äänillä pyrittiin kertomaan?

Jos sinulla oli ristiriitaisia tunteita äänikuvasta, minkälaisilla äänillä olisit toivonut tarinaa kerrottavan?

Oliko teoksen hahmot ja tapahtumat samaistuttavia? Miksi?

Vaikuttiko teos sinun käsitykseesi kuuroista ja kuuroudesta?

Onko sinulla omakohtaisia kokemuksia kuuroista tai huonokuuloisista ihmisistä?